

Barneombudets supplerende rapport til FNs barnekomité
BARNES RETTIGHETER I NORGE - 2017

BARNEOMBUDET

BARNEOMBUDETS SUPPLERENDE RAPPORT TIL FNs BARNEKOMITÉ

BARNES RETTIGHETER I NORGE - 2017

Barneombudet
Mai 2017

DESIGN:
Barneombudet

FORSIDEBILDE:
Annie Spratt
BILDER HENTET FRA:
Unsplash.com

PRINT:
Nilz & Otto Grafisk AS

ISBN 978-82-787-047-0 Norsk utgave
ISBN 978-82-787-048-7 Norsk utgave (pdf)

ISBN 978-82-787-049-4 Engelsk utgave
ISBN 978-82-787-050-0 Engelsk utgave (pdf)

FORORD

For de fleste barn er Norge et godt sted å vokse opp. Det er generelt stor enighet i samfunnet om å prioritere barn og unges oppvekstvilkår, og Norge har tatt mange viktige skritt for å virkeliggjøre barns rettigheter. FNs barnekonvensjon ble inkorporert i norsk lov i 2003, og Grunnloven fikk i 2014 en egen bestemmelse om barns rettigheter. Dette sikrer høy rettslig status og stor bevissthet om barns rettigheter.

Til tross for flere svært positive skritt for å sikre bedre implementering av barnekonvensjonen i Norge, gjenstår det viktige tiltak på flere områder. Barn i sårbare situasjoner har størst risiko for å oppleve brudd på sine rettigheter. Barneombudet vil her fremheve tre områder som særlig problematiske.

Stortinget besluttet i januar 2017 at Norge ikke skulle tilslutte seg til tredje tilleggsprotokoll om barns klagerett til FNs barnekomité. Ratifisering hadde stor støtte hos alle høringsinstanser, likevel valgte norske myndigheter å følge anbefalingen fra regjeringens egne advokater om ikke å ratifisere. Barneombudet har gjennom mange år dokumentert at barn på flere områder mangler effektive nasjonale klagemuligheter, og mener en tilslutning til protokollen ville fremmet utvikling av mer tilgjengelige og barnevennlige klagemekanismer nasjonalt. Det er også uheldig fordi Norge, som tradisjonelt har vært en forkjemper for barns rettigheter internasjonalt, med dette sender uheldige signaler til andre land.

Til tross for at alle former for vold mot barn er forbudt utsettes fortsatt mange barn for vold og seksuelle overgrep. Vold kan få store konsekvenser for barnets utdanning, helse og utvikling, og har store konsekvenser også for samfunnet. Barneombudet mener det må gjøres mer for å bekjempe alle former for vold mot barn, og at særlig det forebyggende arbeidet må trappes kraftig opp. Barn forteller at de ikke kjenner til at de har rett til beskyttelse mot vold og overgrep. Ett svært viktig tiltak er å sikre at barn – uansett alder – kjenner retten til å bestemme over sin egen kropp, og at andre ikke skal gjøre noe med kroppen deres som barnet ikke vil. Barneombudet er glad for at det er vedtatt en nasjonal opptrappingsplan mot vold mot barn, og er opptatt av at denne følges opp med tilstrekkelige ressurser. Planen må sikre en økt og målrettet innsats for å styrke samfunnets evne til å forebygge, finne, få slutt på og følge opp barna på en god måte.

Mange barn opplever mobbing på skolen. Dette går ut over deres helse og læring, og representerer dermed en trussel mot barnas mulighet til å realisere sitt fulle potensial. Til tross for en ikke ubetydelig innsats fra myndighetenes side de senere årene, har mobbetallene vært relativt stabile over tid. Det gjenstår fortsatt mye arbeid for å sikre et system som effektivt – og på en barnevennlig måte – kan motta klager fra barn i mobbesaker, og iverksette tiltak som stanser mobbing både på nett og ansikt til ansikt.

OM BARNEOMBUDET

FOTO: Annie Spratt

OM BARNEOMBUDET

Barneombudet ble etablert i 1981, og er et nasjonalt, uavhengig overvåkningsorgan for barns rettigheter. Lov om barneombud angir at det er en særlig oppgave for ombudet å følge med på om norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med forpliktelsene Norge har etter FNs barnekonvensjon. Institusjonen er uavhengig av statsmaktene, og velger selv sine prioriteringer.

Barneombudet har ikke myndighet til å avgjøre enkeltsaker. Vi får likevel en rekke henvendelser fra barn og voksne hvor vi veileder og henviser til rett instans. Ombudet innhenter i tillegg informasjon fra et omfattende nettverk blant faginstanser, forvaltning, byråkrati, praksisfeltet og brukerorganisasjoner.

Det er særlig viktig for Barneombudet å sikre at barn har blitt hørt. Dette gjelder både i vårt eget arbeid, gjennom å påvirke andre til å snakke mer med barn og ved å løfte frem barn og unges stemmer til de som arbeider med barn og til beslutningstakere. Barna betegnes som eksperter, fordi det er de som er eksperter på sin barndom og sine erfaringer. Barn og unge i Barneombudets ekspertgrupper har ulike erfaringer, for eksempel mobbing, vold, barnevern, flukt eller fengsel.

FOTO: Justin Main

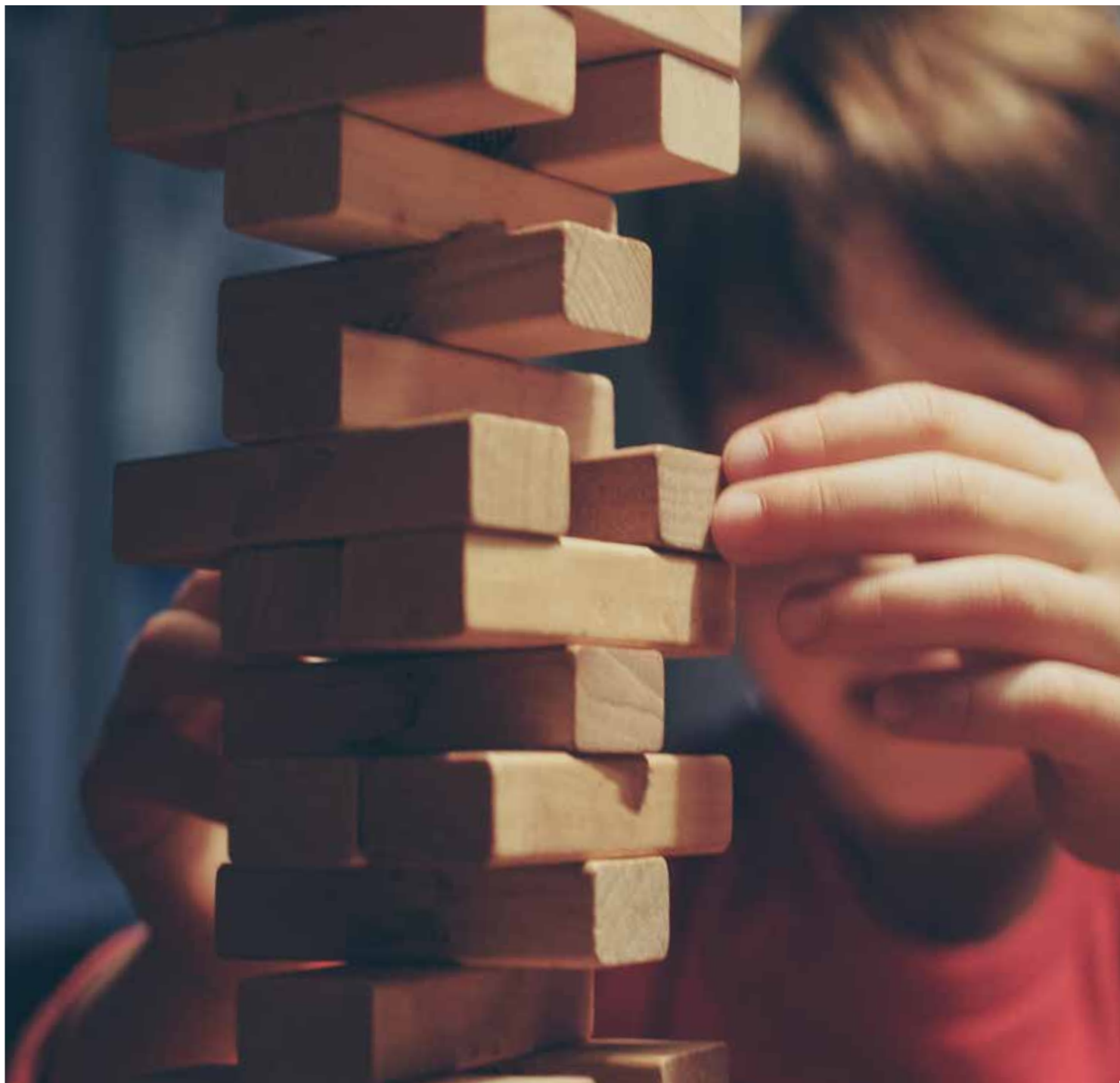
INNHALDSFORTEGNELSE

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord	4
Om Barneombudet	5
KAPITTEL 1 - GENERELLE GJENNOMFØRINGSTILTAK	
A. Implementering av barnekonvensjonen	9
B. Nasjonal strategi for implementering av barnekonvensjonen	13
C. Spredning, opplæring og bevisstgjøring om konvensjonens bestemmelser	13
KAPITTEL 3 – GENERELLE PRINSIPPER	
A. Ikke-diskriminering	14
B. Barnets beste	17
C. Retten til liv og utvikling	18
D. Respekt for barnets synspunkter	18
KAPITTEL 4 – SIVILE RETTIGHETER OG FRIHETER	
A. Identitet	24
B. Ytringsfrihet og tilgang til informasjon	24
D. Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet	24
KAPITTEL 5 - VOLD MOT BARN	
A. og C. Beskytte barn mot vold og overgrep	27
D. Retten til ikke å bli utsatt for tortur	28
E. Oppfølging og rehabilitering av barn utsatt for vold og overgrep	29
F. Alarmtelefonen for barn og unge	29
KAPITTEL 6 – FAMILIE OG ALTERNATIV OMSORG	
A. Atskillelse fra foreldrene	32
B. Familiegjennomføring	32
C. Barn fratatt sitt familiemiljø	33
D. Barn med foreldre i fengsel	35
KAPITTEL 7 - FUNKSJONSNEDSETTELSE, HELSE OG VELFERD	
A. Barn med nedsatt funksjonsevne	36
B. Helse og helsetjenester	38
C. Tiltak for å møte de mest utbredte helseutfordringene for barn og unge	39
D. Sosial trygghet og omsorgstjenester	39
E. Tilstrekkelig levestandard - barn som lever i fattigdom	40
KAPITTEL 8 - UTDANNING, FRITID OG KULTURELLE AKTIVITETER	
A. Rett til utdanning	42
B. Utdanningens formål og kvalitet i opplæringen	44
C. Minoriteter og urfolks kulturelle rettigheter	45
D. Utdanning om menneskerettigheter	45
KAPITTEL 9 - SPESIELLE BESKYTTELSESTILTAK	
A. Barn på flukt og enslige mindreårige asylsøkere	48
B. Minoritetsbarn og barn som tilhører urfolksgrupper	49
C. Menneskehandel	49
D. Barn i fengsel	50
Referanser	52
Samlet liste over anbefalinger	58

FOTO: Michel Parzuchowski

KAPITTEL 1 - GENERELLE GJENNOMFØRINGSTILTAK

KAPITTEL 1

GENERELLE GJENNOMFØRINGSTILTAK

ART. 4, 42 OG 44 (6)

A. IMPLEMENTERING AV BARNEKONVENSJONEN (ART. 4)

LOVGIVNING

Merknad 8, 9 – statens rapport 1 A

STYRKING AV BARNES RETTIGHETER I HELSELOVGIVNINGEN

Da barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lov i 2003, ble lovverket gjennomgått med tanke på samsvar mellom konvensjonen og norsk lov. I tiden som har gått har barnes rettigheter fått størst betydning i lovverk som ble ansett særlig sentralt for barn, og hvor konvensjonens prinsipper ble transformert inn i den norske lovteksten.

Inkorporeringen påvirket i liten grad helselovgivningen, hvor hensynet til barnet og barnes rettigheter ikke er tatt inn i lovverket. Barneombudet har utarbeidet to omfattende rapporter som viser at barneperspektivet ikke er godt nok ivarettatt i helsetjenestene.¹ Undersøkelsene viser at barn i liten grad behandles som et eget rettssubjekt, at barnes særlige sårbarhet i liten grad vektlegges i vurderingene, at barnes rett til å bli hørt ikke er ivarettatt og at det i liten grad blir gjort vurderinger av barnes beste.

Barneombudet mener at prinsippene om barnes rett til liv og utvikling, barnes beste og barnes rett til deltakelse er helt sentrale for å levere gode helsetjenester til barn, og at implementering av disse prinsippene

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at parten straks setter i gang et arbeid med å implementere barnekonvensjonens bestemmelser i helselovgivningen, med et særlig fokus på artikkel 3, 6, 12, 23 og 24.

BARNEVERNLOVEN BØR GJØRES TIL RETTIGHETSLOV

Velferdsretten i Norge har utviklet seg i retning av lovfesting av rettigheter for individet. Barnevernloven er et unntak. Denne loven er fortsatt basert på en plikt for det offentlige til å tilby en tjeneste, fremfor at det er en rett individet har. Diskusjonen har pågått over mange år, og i 2016 la Barnevernlovutvalget frem sitt forslag til en ny barnevernlov basert på rettighetsfesting.² Høringsrunden viste at mange er positive til forslaget og mener at dette vil utgjøre en styrking av barnes rettsstilling.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer barnes rettsstilling ved å gjøre barnevernloven til en rettighetslov.

INTERNASJONALE AVTALER

Merknad 6, 7 og 62. Statens rapport 1A

FORBEHOLD

Staten ønsker ikke å følge komiteens tidligere anbefaling om å frafalle sitt forbehold mot reglene om å holde barn adskilt fra voksne innsatte i fengsel.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge på nytt vurderer å trekke tilbake sitt forbehold til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 10 nr. 2 bokstav b) og nr. 3, om «plikten til å holde unge som er tiltalt eller dømt for straffbare forhold adskilt fra voksne.»

¹ Barneombudets rapporter (2013) og (2015)

² NOU 2016: 16

3 Barneombudets rapporter (2010), (2013), (2015), (2014) og (2017)

RATIFISERING AV 3. TILLEGGS-PROTOKOLL OM INDIVIDUELL KLAGERETT

Barneombudet mener at en ratifisering av tilleggsprotokollen om individuell klagerett vil føre til bedre rettssikkerhet for barn. Stortinget sa i januar 2017 nei til ratifisering, etter råd fra regjeringen. Barneombudet og flere andre instanser kommenterte i Stortingshøringen at regjeringens utredning gir et ubalansert bilde. Bekymring for det nasjonale handlingsrommet ble tillagt svært stor vekt, mens de positive virkningene for barnet ble viet liten oppmerksomhet. Hensynet til barnets beste er ikke blitt vurdert i spørsmålet om ratifisering. Manglende praksis fra komiteen, og lite kunnskap om hvordan klageordningen ville fungere, ble også tillagt stor vekt. Barneombudet har lenge påpekt at barn i Norge må sikres bedre klagemuligheter, og vi mener at protokollens hovedmålsetting om at statene skal styrke sine nasjonale klagemekanismer for barn, vil være svært viktig for barn i Norge. Det er gode grunner for at spørsmålet om ratifisering bør vurderes på nytt, når man ser hvordan klageordningen fungerer. Når spørsmålet reises på nytt, må barnets beste være en grunnleggende del av vurderingen.

ANBEFALING:

Barneombudet ber Norge vurdere sin holdning til ratifikasjon av tredje tilleggsprotokoll på nytt når ordningen har fungert en periode, og det har bygget seg opp praksis fra komiteen. Barneombudet anbefaler at dette skjer før neste rapportering, og understreker at barnets beste etter artikkel 3 skal være et grunnleggende hensyn i vurderingen.

BARNETS RETTSSIKKERHET – MANGLENDE PROSESSUELLE RETTIGHETER OG KLAGEMULIGHETER

Barneombudet er bekymret for at barn i Norge mangler effektive rettsmidler for å få prøvd om deres rettigheter blir oppfylt. Barn er i liten grad part i egen sak, og har dermed ingen rettslig handleevne i sin egen sak.

Barneombudet har fremlagt en rekke rapporter som dokumenterer mangler ved klagesystemene for barn, i blant annet

mobbesaker, i saker på barnevernfeltet, i psykisk helsevern og for barn med nedsatt funksjonsevne.³ En del beslutninger er det ikke mulig å få overprøvd, og i flere tilfeller er klagesystemene uegnet for barn. I noen tilfeller klager barnet og får medhold, men klageorganet mangler myndighet til å skape faktisk endring for barnet. Barneombudet mottar hver uke henvendelser der barns rettigheter etter barnekonvensjonen og norsk lov ikke blir fulgt.

Barneombudet mener at det er grunn til bekymring for barns manglende retts-sikkerhet på flere områder. Ombudet har derfor over mange år påpekt at barn i Norge må sikres bedre klagerett.

ANBEFALING:

Barneombudet ber staten sikre at barn har tilgang til effektive klageordninger som er tilgjengelige for barn, har nødvendig kunnskap om å samtale med barn og har formell myndighet til å gi pålegg om endringer. Barneombudet ber om at staten snarest setter i gang en kartlegging av barns klagemuligheter, med sikte på å foreslå konkrete tiltak som styrker barnets mulighet til å få prøvd om deres rettigheter er oppfylt.

IMPLEMENTERING PÅ LOKALT NIVÅ

Merknad 10, 11, 15, 16 – Statens rapport 1A

BEHOV FOR KOMPETANSEUTVIKLING I KOMMUNENE

Barneombudet ser mange saker fra lokale myndigheter der barnekonvensjonens standarder ikke er oppfylt, og vi merker stor etterspørsel etter kompetanse om barnekonvensjonen fra mange ulike instanser og nivåer. Dette er klare signaler om at det er behov for mer kunnskap om barnekonvensjonen. Særlig etterspørres kunnskap om hvordan prinsippene om barnets beste og barnets rett til å bli hørt, skal benyttes i praksis. Statens rapport beskriver Sjumilssteget, som er en metode fylkesmennene kan benytte for å få kunnskap om barnekonvensjonen ut i kommunene. Den er ment å være et nasjonalt redskap for å sikre at kommunene følger barnekonvensjonen i sitt arbeid.

Metoden er et godt utgangspunkt, men det er ikke nok. En nasjonal kartlegging viser at fylkesmennene er på ulikt nivå, både når det gjelder kunnskap om og utøvelse av konvensjonen - internt og ut mot kommunene.⁴ Barneombudets erfaringer med fylkesmennenes arbeid viser tilsvarende store variasjoner. Statsrapporten viser at Sjumilssteget kun er innført i 52 prosent av landets kommuner, og dekker dermed langt fra alle barn i Norge. En annen utfordring for arbeidet i Sjumilssteget er at finansieringen er ustabil, noe som gir lite rom til å styre arbeidet i en felles retning.

Barneombudet mener det er god grunn til å satse mer på opplæring og spredning av kompetanse om barnekonvensjonen. Interessen er stor, men kapasitet for de som kan dette feltet godt - for eksempel ansatte hos Barneombudet - er for begrenset til å bidra i det omfang som er ønskelig. Det er gjort mye godt arbeid de siste årene med å implementere barns rettigheter i ulike retningslinjer og andre reguleringer, noe som er et godt utgangspunkt også for kunnskap. Barneombudet mener staten må bidra til å utvikle gode opplæringsmoduler for implementering av barnekonvensjonen. Modulene kan for eksempel dekke

- grunnleggende opplæring i barnekonvensjonen og rettighetsbasert arbeid
- hva barnekonvensjonen betyr for dem som jobber med barn
- praktisk bruk av artikkel 12 om barnets rett til deltakelse
- praktisk bruk av artikkel 3 om barnets beste

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge utvider og intensiverer arbeidet med å spre kunnskap og kompetanse om barnekonvensjonen, og hvordan de generelle prinsippene skal praktiseres. Staten bør sørge for at det utvikles opplæringsmoduler for implementering av barnekonvensjonen, og sikre at fylkesmennene satser ytterligere på Sjumilssteget, blant annet gjennom å sikre stabil finansiering.

KOMMUNALT SELVSTYRE OG VARIASJON I DET KOMMUNALE TJENESTETILBUDET

Barnekomiteen har flere ganger uttrykt bekymring for at det er stor variasjon i kommunenes implementering av barns rettigheter i tjenestene, både tjenestenes omfang og innenfor hvilke rammer de ytes.⁵ Tilsyn med kommunale tjenester gjennomført de siste årene viser at det fortsatt er behov for å se nærmere på hvordan dette kan løses.⁶ En mulighet kan være å fastsette nasjonale standarder for innholdet i tjenestene. En annen mulighet er å øke omfanget av øremerkede statlige overføringer til tjenester for barn. Dette gjelder særlig barn med komplekse behov som er krevende å dekke for en enkeltstående kommune. Komiteen bør ta saken opp i sin dialog med staten.

ANBEFALING:

Barneombudet ber staten iverksette egnede tiltak for å redusere kommunale forskjeller i tjenestetilbudet til barn.

MANGLENDE SAMORDNING AV TJENESTER

Barneombudet erfarer at manglende samordning mellom ulike tjenester ofte er en stor utfordring for barn og deres familier. Dette gjelder mange ulike områder som skole, helse, barnevern og rehabiliteringstjenester, og er særlig fremtredende der barnet har sammensatte behov. Myndighetene har iverksatt tiltak som individuell plan og koordinator i kommunen, men disse fungerer dessverre ikke tilfredsstillende.

Kartlegginger dokumenterer at det fortsatt er mangelfull koordinering og dårlig samarbeid rundt tjenester til barn.⁷ Det er tjenestenes ansvar å sikre samordning, og myndighetene må sikre at ikke den enkelte tjenestemottaker blir sittende med den ekstra belastningen det er å samordne ulike tjenester.

ANBEFALING:

Barneombudet ber Norge forsterke tiltakene for bedre samordning av tjenester.

4 Rapport til BLD fra arbeidsgruppen for implementering av barnekonvensjonen i fylkesmannsembetene (2015)

5 Avsluttende merknader fra FNs Barnekomite (2000), (2005) og (2010)

6 Helsetilsynet, f.eks. rapport 2/2012, 2/2013 og 4/2014 (landsomfattende tilsyn)

7 NOVA rapport 7/16 og NOU 2016:17

FOTO: Markus Spiske

B. NASJONAL STRATEGI FOR IMPLEMENTERING AV BARNEKONVENSJONEN

Barnekomiteen fremhever behovet for en nasjonal strategi for gjennomføring av konvensjonens bestemmelser. Norske myndigheter har en rekke handlingsplaner og strategier som helt eller delvis gjelder barn. Det mangler imidlertid en overordnet strategi for å sikre at barnekonvensjonen faktisk blir brukt i ulike tjenester som har betydning for barn. Strategien må ses i sammenheng med oppfølging av komiteens merknader, behovet for mer kunnskap for å sikre lokal implementering og for å sikre bedre samordning av tjenester.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider en nasjonal strategi for implementering av barnekonvensjonen.

Barneombudets erfaring er at de som allerede arbeider med barn, heller ikke har særlig kompetanse om verken barnekonvensjonens forpliktelser, eller hvordan de skal bruke konvensjonen i praksis. Dette punktet er nært knyttet til kompetanseutvikling under 1A.

ANBEFALING:

Barneombudet gjentar komiteens anbefaling fra 2010 om å videreføre og styrke den systematiske opplæringen av alle yrkesgrupper som arbeider med og for barn, og å gjøre informasjon om barns rettigheter til en del av pensum ved alle relevante læresteder.

MER EFFEKTIV OPPFØLGING AV MERKNADER FRA FN-KOMITÉENE

Barneombudet og andre ikke-statlige aktører har lenge uttrykt et ønske om at staten tar ansvar for en mer systematisk oppfølging av anbefalinger fra de ulike menneskerettsorganene. Dette ville føre til økt fokus og sterkere virkeliggjøringen av menneskerettighetene i Norge. Barnekomiteens merknader fra 2010 ble fulgt opp med jevnlig samarbeidsmøter, noe som ble ansett som svært positivt av ombud og organisasjoner. Likevel ble oppfølgingsmøtene avvirket. Barneombudet mener at en effektiv oppfølging av merknadene krever en plan og en formell struktur, som sikrer jevnlig vurdering av hvilke endringer som er oppnådd.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider en plan for oppfølging av merknadene med en formell struktur på tvers av departementer, som kan sikre effektiv oppfølging av komiteens merknader. Arbeidet må sikre deltakelse fra overvåkingsorganer og siviltt samfunn.

C. SPREDNING, OPPLÆRING OG BEVISSTGJØRING OM KONVENSJONENS BESTEMMELSER (ART. 42)

Merknad 17, 18, 63, 64 – Statens rapport 1G

OPPLÆRING AV YRKESGRUPPER

Statsrapporten viser til tre undersøkelser om at barnekonvensjonen er pensum på ulike studier, men at kunnskapen studentene får ikke er god nok. Myndighetene har derfor sendt ut en oppfordring til alle lærestedene om å vurdere behovet for oppfølging i sine utdanninger. Barneombudet mener dette ikke er tilstrekkelig. Undersøkelsen «Takk for at du spør!» viser at lærestedene underviser betydelig mer om barnekonvensjonen enn ved forrige undersøkelse i 2007.⁸ Likevel rapporterer et flertall av de nyutdannede lærerne, barnehagelærerne og barnevernspedagogene, at de ikke opplever at de har fått tilstrekkelig kunnskap til sitt fremtidige yrkesliv.

KAPITTEL 3

GENERELLE PRINSIPPER

ART. 2, 3, 6 OG 12

9 Institutt for samfunnsforskning, rapport 2015:001

10 NOU 2015: 2

11 Redd Barna (2016)

12 «Kjønnsinkongruens viser til en tilstand hvor en person opplever at det ikke er samsvar mellom egen kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk og det kjønnnet vedkommende ble tillagt ved fødselen. Dette kan ofte lede til kjønnsdysfori; dvs. psykisk smerte, dypt ubehag eller plager ved det manglende samsvaret (inkongruensen) mellom kjønnsidentitet/kjønnsuttrykk og det kjønnnet som ble tillagt ved fødselen». (Helsedirektoratet rapport IS-0496 (2015) s. 8)

13 Helse- og omsorgsdepartementet, høring (2015)

14 Advokatfirmaene Økland & Co DA og PwC

A. IKKE-DISKRIMINERING (ART. 2)

Merknad 19, 20 - statens rapport 3 A

ETNISK DISKRIMINERING

En kunnskaps gjennomgang tyder på at barn og unge med samisk bakgrunn og minoritetsbakgrunn opplever diskriminering på flere områder i samfunnet.⁹ Rapporten viser også til at lærere og andre ansatte på skolene mangler kompetanse til å forstå og håndtere denne gruppens særskilte utfordringer. Dette fører til mangel på kunnskapsbasert og systematisk forebygging, blant annet i skolen. I 2015 belyste et offentlig nedsatt utvalg behovet for økt kunnskap om blant annet etnisk diskriminering i skolen, og tiltak for å heve kompetansen og handlekraften mot diskriminering blant ansatte i skolen.¹⁰

Til tross for klare indikasjoner på at barn og unge opplever etnisk diskriminering i Norge, finnes det for liten kunnskap om omfanget av etnisk diskriminering og årsakene til den.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge setter i gang forskning om omfang og årsaker til etnisk diskriminering mot barn og unge, og spre kunnskap om å forebygge og stanse etnisk diskriminering, blant annet i skolen.

LHBTI

En kartlegging av relevant data og forskningsprosjekter om LHBTI-barns rettigheter viser at disse barna er mer utsatt for psykiske helseproblemer, og at de oftere blir utsatt for vold, mobbing og trakassering. Både medelever og voksne, inkludert lærere, står for mobbingen og trakasseringen.¹¹ Hos fastleger og i skolehelsetjenesten er det mangel på kunnskap og kompetanse om utfordringene for barn som opplever

motsetninger mellom fysisk kjønnsuttrykk og egenopplevd kjønnsidentitet (kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori).^{12, 13}

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider retningslinjer og andre styringssignaler for å sikre at helsepersonell og andre faggrupper, som for eksempel lærere og barnevernsansatte, har kunnskap om det å bryte normer for kjønn og seksualitet.

ALDERSDISKRIMINERING

Barn og unge blir i liten grad behandlet som egne rettighetshavere i saker om diskriminering. Klageinstansene, Ligestillings- og diskrimineringsombudet og nemda, mottar svært få klager fra barn.

Forbud mot diskriminering på grunnlag av alder gjelder dessuten bare i arbeidslivet. Barneombudet mener at innføring av et generelt forbud mot aldersdiskriminering vil være viktig for å sikre at barn blir anerkjent som likeverdige borgere. En utredning bestilt av Barne- og likestillingsdepartementet konkluderer med at det er et behov for et utvidet vern mot aldersdiskriminering, og foreslår et generelt lovforbud.¹⁴ 5. april 2017 fulgte departementet opp dette i forslaget til ny felles likestillings- og diskrimineringslov. Saken behandles i Stortinget i juni 2017.

Barneombudet mener det er mange grunner til å innføre et generelt forbud mot aldersdiskriminering. Så lenge vernet mot aldersdiskriminering ikke fremgår av nasjonal lovgivning, omfattes det heller ikke av overvåkingsorganenes mandat. Uavhengig av om det blir vedtatt et generelt forbud mot aldersdiskriminering, må staten sikre barn bedre tilgang til organene som overvåker de ulike diskrimineringsforbudene.

FOTO: Markus Spiske

ANBEFALING:
 Barneombudet anbefaler at Norge innfører et generelt forbud mot aldersdiskriminering. Videre må parten treffe nødvendige tiltak for å sikre barn tilgang til overvåkingsorganene,

gjennom at barn får tilpasset informasjon, at klageorganene er tilgjengelige og barnevennlige, og har kompetanse til å snakke med barn.

B. BARNETS BESTE (ART. 3)

Merknader nr. 22-23 - statens rapport 3 B

Det er svært gledelig at Norge har grunnlovsfestet prinsippet om barnets beste. Det er også gjort flere gode tiltak for å sikre gode individuelle vurderinger av hensynet til barnets beste i enkeltsaker. Disse er det redegjort for i statsrapporten.

Til tross for flere gode tiltak, er både vurderingen og vektleggingen av hensynet til barnets beste fremdeles mangelfull på flere områder, blant annet på helsefeltet, i utlendingsforvaltningen, i sosialtjenestene og i opplæringssektoren. Barneombudet er bekymret for at de som tar beslutninger som angår barn, i mange tilfeller ikke har nødvendig kunnskap om kravene til innhold og vektlegging av barnets beste. Barneombudet er også bekymret for at konsekvensene for barn ofte er dårlig utredet i saker som kan ha stor betydning for grupper av barn.

KUNNSKAP OM BARNETS BESTE I FORVALTNINGEN

I statens rapport er det gjort rede for tiltak fra statens side for å øke kunnskapen om barnets beste i forvaltningen, blant annet opplæring av dommere som behandler familietvister. Barneombudet er fremdeles bekymret for at forvaltningen for ofte tar avgjørelser som angår barn uten at det er gjort en tilstrekkelig kartlegging og vurdering av barnets beste.

Det er stort behov for opplæring og veiledning av forvaltningen om kravene som følger av konvensjonens artikkel 3 nr. 1, både på statlig og lokalt nivå, og om innholdet i generell kommentar nr. 14. Dette er blant annet dokumentert i Helsetilsynets landsomfattende tilsyn med sosiale tjenester i NAV. Tilsynet viser at kommunenes behandling av søknader om økonomisk stønad til personer med forsørgeransvar for barn, er urovekkende.¹⁵ I nesten 90 % av tilsynene ble funnene karakterisert som alvorlig svikt i kommunenes styring av hvordan barnas situasjon ble kartlagt ved vurdering av søknader om økonomisk sosialhjelp. Eksempler

på opplysninger som manglet, var barnas behov for klær og utstyr, og om de hadde mulighet til å delta i ulike fritidsaktiviteter. Barneombudet har dokumentert liknende mangler i klagesaker på opplæringsfeltet og helsefeltet.¹⁶ Vi opplever generelt stor etterspørsel fra både kommuner og forvaltning, om å få opplæring i hvordan prinsippet om barnets beste skal forstås og anvendes i praksis.

VURDERING AV HENSYNET TIL BARN SOM GRUPPE I ULIKE UTREDNINGER

Konsekvensene for barn er ofte mangelfullt utredet ved forslag om regelendringer og andre tiltak som berører barn. Et nylig eksempel er regjeringens forslag til innstramninger i innvandringspolitikken. Der ble det blant annet foreslått å øke bruken av midlertidige oppholdstillatelser for enslige mindreårige asylsøkere og heve terskelen for familiegjennforening, uten at konsekvensene av disse forslagene er utredet, redegjort for og veid opp mot eventuelle andre hensyn¹⁷. Selv ikke i en så viktig sak for barn som spørsmålet om ratifisering av tredje tilleggsprotokoll om barns mulighet til å klage til FNs barnekomité, ble det gjort noen utredning av konsekvensene for barn.

ANBEFALING:

Barneombudet understreker betydningen av at hensynet til barnets beste blir vurdert og vektlagt på en forsvarlig måte i alle avgjørelser som angår barn. Norske myndigheter bør ta skritt for at generell kommentar nr. 14 om implementering av prinsippet om barnets beste blir tatt i bruk i langt større grad enn i dag. Norge må særlig sikre

- at forvaltningen på både statlig og kommunalt nivå har kunnskap om innholdet og anvendelsen av prinsippet om barnets beste i enkeltsaker
- at det alltid gjøres grundige utredninger av konsekvenser for barn når det fremmes forslag som berører barn som gruppe

15 Helsetilsynet rapport 2/2013

16 Barneombudets rapporter (2017) og (2013)

17 Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2015)

18 Helsedirektoratet (2011) og Bergens Tidene 02.01.2016

19 Bergens Tidene 02.01.2016

20 Kognijenberg (2013) og Hamilton m.fl. (2010)

21 Helsenorge.no: Graviditet og legemidler

C. RETTEN TIL LIV OG UTVIKLING (ART. 6)

STERKERE IMPLEMENTERING AV PRINSIPPET OM RETT TIL UTVIKLING

Det grunnleggende prinsippet om barns rett til utvikling er en viktig grunnstein i barns rettigheter som ikke er viet nok oppmerksomhet i Norge. Barnekomiteen har heller ikke utfordret Norge på dette feltet. Barns rett til utvikling er en sentral rettighet for å sikre barn gode oppvekstvilkår gjennom god helse, god omsorg, god utdanning, rett til informasjon og deltakelse, og ikke minst beskyttelse mot krenkelser. Barneombudet er glad for at barns rett til utvikling nå er nedfelt i Grunnlovens § 104, og vi håper dette vil gjøre at prinsippet får større praktisk betydning. Barneombudet oppfordrer komiteen til å ta opp barns rett til utvikling i sin dialog med staten.

I den offisielle norske oversettelsen av artikkel 6 er retten til utvikling oversatt med «retten til å vokse opp». Barneombudet mener oversettelsen ikke er riktig, og at den svekker betydningen av prinsippet.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge ser på sin offisielle oversettelse av artikkel 6 på nytt, for å sikre at prinsippet om barns rett til utvikling får den betydning det er ment å ha.

Barneombudet understreker den betydningen barns rett til utvikling har for å sikre barn gode livsvilkår og for å underbygge andre bestemmelser i konvensjonen, slik som retten til god omsorg, rett helse, rett til utdanning, rett til informasjon og deltakelse og retten til beskyttelse mot krenkelser. Norge bør arbeide for en sterkere implementering av dette prinsippet, gjennom å belyse det i utredninger av betydning for barn og gjennom enkeltsaker.

BARN SOM ER FØDT MED SKADER ETTER AT MOR HAR FÅTT LEGEMIDDELASSISTERT RUSBEHANDLING

Hvert år blir det født i underkant av 40 barn av kvinner i legemiddelassistert rehabilitering (LAR).¹⁸ Disse barna har blitt eksponert

for opioidholdige legemidler som metadon eller buprenorfin (subutex) i svangerskapet. Dette er medisiner som mødre i LAR mottar fra det offentlige hjelpeapparatet. Langt over halvparten av barna fødes med abstinenser.¹⁹ Abstinensene er svært smertefulle, barna taker verken berøring, lys eller andre stimuli, og de sliter med amming. Abstinensene kan vare i opptil tre måneder. Oppfølgingsstudier viser at flere av barna utvikler motoriske og nevrologiske senskader.²⁰

Barneombudet mener staten må gjøre mer for å sikre barnets rett til utvikling når kvinner i fertil alder får tilbud om LAR-behandling. Som en hovedregel anmoder helsemyndighetene om å vise varsomhet med bruk av medisiner under svangerskapet, av hensyn til fosterets utvikling og for at det ikke skal ta skade.²¹ En best mulig start på livet med en god helsetilstand bør være en grunnleggende forutsetning, også for barn født av kvinner i LAR. I dag er ikke dette tilfelle. Fordi norske helsemyndigheters hovedanbefaling er å opprettholde eller øke LAR-medisiner i svangerskapet, fødes barn med abstinenser og potensielle senskader på grunn av mors medikamentbruk. Helsetjenestene må ha et oppfølgingstilbud til disse kvinnene som gjør at det er mulig å begrense medisineringen.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge reviderer den nasjonale retningslinjen for gravide i legemiddelassistert rusbehandling, slik at det settes vilkår om at kvinner som får LAR-behandling settes på langtidsvirkende prevensjon. I tillegg må helsemyndighetene sikre at det blir innført vilkår om at medisineringen trappes ned og erstattes av tett individuell oppfølging, dersom kvinner med legemiddelassistert rusbehandling blir gravide.

D. RESPEKT FOR BARNETS SYNSPUNKTER (ART. 12)

Merknad 24, 25 – statens rapport 3D

Det er svært gledelig at Norge har grunnlovsfestet prinsippet om barnets rett til å bli hørt. Det er også gjort flere gode tiltak for å sikre barnets rett til å bli hørt i enkeltsaker.

Disse er det redegjort for i statsrapporten.

Til tross for flere gode tiltak, er kompetansen om samtale med barn og vektlegging av barnets synspunkter fremdeles mangelfull på flere områder, blant annet på helsefeltet, i utlendingsforvaltningen, i sosialtjenestene og i opplæringssektoren. Barneombudet er også kritiske til at barn sjelden blir hørt i forbindelse med regelendringer og utredning av saker som kan ha stor betydning for barn.

BEHOV FOR STYRKET KOMPETANSE TIL Å SIKRE BARNETS SYNSPUNKTER

Barneombudet er bekymret for at de som arbeider med barn på ulike nivåer ikke har nødvendig kompetanse og trygghet til å gjennomføre samtaler med barn i enkeltsaker. Barneombudet blir ofte kontaktet av beslutningstakere som ønsker hjelp og veiledning i sitt arbeid for å høre barn i saker som angår dem. Vi opplever at det er for lite kunnskap på alle nivå i forvaltningen om hvordan man kan sikre barns synspunkter.

Barneombudet ønsker at komiteen i sin dialog med norske myndigheter tar opp hvordan Norge kan styrke implementeringen av artikkel 12 ytterligere, for eksempel ved å ta i bruk generell kommentar nummer 12 og dra nytte av den solide veiledning denne gir. Barneombudet merker stor etterspørsel etter kompetanse om hvordan artikkel 12 kan virkeliggjøres i praktisk arbeid med barn. Staten bør styrke kapasiteten i det arbeidet som gjøres på feltet, både gjennom Sjumilssteget, blant organisasjonene og hos Barneombudet.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge viderefører og styrker arbeidet med å sikre at barn blir hørt, for eksempel gjennom å sikre finansiering av gode tiltak, styrke opplæringskapasiteten og bidra til å utarbeide verktøy og opplæringsmoduler som forvaltningen kan bruke på ulike nivåer. Dette arbeidet bør bli en del av den nasjonale strategien for implementering av barnekonvensjonen.

BARNES DELTAKELSE I UTREDNINGER OG HØRINGER

Det produseres hvert år mange høringsnotater som angår barn og unges liv. Disse notatene er sjelden utarbeidet med tanke på barn og unge selv, og inneholder kompliserte beskrivelser og vanskelige ord og uttrykk. Det finnes en rekke måter å legge bedre

til rette for at barn kan delta i høringer, for eksempel ved å lage lettlestede versjoner og legge til rette for å kunne gi alternative hørings svar.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å endre utredningsinstruksen, slik at forvaltningsorganenes plikt til å innhente barn og unges synspunkter kommer klart frem. Det bør gis retningslinjer for bruk av klarspråk, og hvordan det kan legges til rette for å innhente synspunkter fra barn og unge.

DELTAKELSE I KOMMUNALE PROSESSER

Kommunale barne- og ungdomsråd er en svært viktig arena for at barn og unge skal bli hørt i sine lokalsamfunn. Statens rapport viser til at rundt 90 prosent av kommunene har et medvirkningsorgan for ungdom. Realiteten er at ungdomsråd har blitt mindre vanlige i tidsrommet fra 2012 til 2016.²² Staten ønsker at det fortsatt skal være valgfritt å ha ungdomsråd, mens medvirkningsorganer for eldre og for personer med funksjonsnedsettelser er lovpålagt. Barneombudet er kritiske til at staten mener at det er mindre viktig å ha medvirkningsorgan for barn og unge, og ønsker at komiteen tar opp dette i sin dialog med staten.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge lovfester kommunale og fylkeskommunale medvirkningsorgan for barn og unge. Videre anbefales parten å utarbeide gode retningslinjer for barn og unges deltagelse i kommunale beslutningsprosesser.

STEMMERETT

Barneombudet mener det er gode grunner for at 16-åringer skal få delta i lokale valg. Ungdom er eksperter på de lokale forholdene for barn og unge, og bør derfor sikres en sterkere politisk innflytelse i sitt lokalmiljø. Det er gjennomført to forsøk med stemmerett for 16-åringer. Evalueringene viser god deltagelse og stort engasjement, og trenden er at man gjennom nedsatt stemmerettsalder øker den politiske representasjonen blant unge.²³

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge innfører stemmerett for 16-åringer ved kommune- og fylkestingsvalg.

²² By- og regionsforskningsinstituttet NIBR, rapport 2016:20

²³ Institutt for samfunnsforskning, rapport 2016:19

24 NOU 2011:20

25 Utdanningsdirektoratet (2015)

26 Statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet om barn og samlivsbrudd viser at ca. 20.000 opplever at gifte foreldre går fra hverandre. Det finnes ikke tilsvarende tall for samboende, men det benyttes ofte et samlet tall på ca. 25.000.

27 Barneombudets rapport (2012)

28 "Spør Barneombudet" er Barneombudets spørretjeneste for barn og unge på nett. En stor andel av spørsmålene dreier seg om foreldre som ikke bor sammen.

29 Barneombudets rapport (2015)

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT PÅ SKOLEN

Barn har liten reell påvirkningsmulighet i skolen. En nasjonal utredning viser at elevene ikke medvirker nok i sin skolehverdag, verken på individnivå eller på gruppenivå.²⁴ Tilsyn viser at elevmedvirkning på gruppenivå ikke er god nok.²⁵ I tillegg viser elevundersøkelsen 2015 at elevene opplever at de ikke medvirker i egen læringsprosess.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å styrke arbeidet med elevdeltakelse gjennom å

- utarbeide retningslinjer for arbeidet med elevråd, og hvordan andre deler av demokratiarbeidet i skolen skal foregå
- styrke elevenes rett til medvirkning til egen læring gjennom presiseringer i lovverket og opplæring av ansatte i skolen
- sikre at elevenes opplevelser tas på alvor gjennom nødvendig oppfølging av resultater fra elevundersøkelsen, tilsyn og annen tilgjengelig informasjon

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT VED SAMLIVSBRUDD

Rundt 25.000 barn i Norge opplever hvert år at foreldrene flytter fra hverandre.²⁶ Barneombudet er i kontakt med mange barn og unge som synes det er tøft at foreldrene går fra hverandre,²⁷ og at det er veldig vanskelig å leve med foreldre som ikke klarer å samarbeide med hverandre etter et brudd.²⁸

Barn har etter barneloven § 31 rett til å bli hørt i saker som angår dem, for eksempel i saker om hvor de skal bo. I dag blir barn i stor grad hørt når foreldretvister behandles i domstolene, og barnets mening tillegges vanligvis stor vekt. Til tross for at mekling mellom foreldrene er lovpålagt i alle saker, anses ikke meklingen ved familievernkontorene å være en del av den formelle saksbehandlingen. Barnets rett til å bli hørt har derfor ikke blitt ivaretatt på samme måte i meklingen, og statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet viser at kun syv prosent av barn blir hørt i forbindelse med mekling.

Barneombudet mener alle barn må bli tilbudt en egen samtale ved familievernkontoret i forbindelse med meklingen, for å sikre at barn får delta i prosessen der man treffer beslutninger som har stor

betydning for barns liv.

Barneombudet er også bekymret for at barn ikke har noe sted å henvende seg når de i sin hverdag opplever at den avtalen foreldrene har blitt enige om ikke fungerer for dem.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å sikre at barn får rettigheter som egne brukere av familievernkontorene, at barn får krav på egen time i forbindelse med mekling, og at barn får rett til veiledning fra familievernkontoret når de opplever at den avtalen foreldrene har blitt enige om, ikke fungerer for dem.

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT I BARNEVERNET

Barneombudet er glad for de tiltak staten har iverksatt for å styrke kompetansen om samtale med barn i barnevernet, og anbefaler å videreføre og styrke dette. Vi er imidlertid bekymret for at retten til å bli hørt i for liten grad blir ivaretatt ved vurderinger som ikke innebærer enkeltvedtak, men som likevel har stor betydning for barnet.

Barneombudet er særlig kritisk til at barn i for liten grad har innflytelse på beslutninger om valg av fosterhjem og institusjon, og at barn ikke blir hørt i forbindelse med flyttinger.

ANBEFALING:

Barneombudet ber Norge vurdere nødvendige tiltak for å sikre barnets rett til å bli hørt i alt barnevernet foretar seg, for eksempel ved undersøkelser av barnets situasjon, vurderinger av hvor barnet skal bo, valg av fosterhjem og i forbindelse med flyttinger.

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT I HELSESPØRSMÅL

Det har blitt rettet kritikk mot at barn i for liten grad blir hørt i helse spørsmål når de selv er pasient. Barneombudets rapport «Grenseløs omsorg», om bruk av tvang mot barn i psykisk helsevern, viste at barn og unge i liten grad blir hørt når de var innlagt i psykisk helsevern.²⁹ Barneombudet har vært i kontakt med ulike grupper ungdom som beskriver det polikliniske tilbudet i barne- og ungdomspsykiatrien som rigid, og at premisene for behandlingen er lagt uten at barnet blir spurt. Ungdommene sier at de føler seg fremmedgjorte, og at det kun dreier seg om

å få fastsatt en diagnose.³⁰ Se også kapittel 1A om barns rettigheter i helselovgivningen og kapittel 7D om psykisk helse.

Høsten 2016 ble det fremmet forslag om at også yngre barn skal høres i helse spørsmål. Forslaget gjelder senest fra når barnet fyller 7 år, mot 12 år i dag.³¹

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge gjennomfører de foreslåtte endringene i helselovgivningen slik at det fremgår klart at også yngre barn skal høres i helse spørsmål. Norge bør følge opp med opplæringstiltak blant helsepersonell.

OMSKJÆRING AV GUTTER

Omskjæring av guttebarn er en del av religiøse og tradisjonsbundne skikker hos jøder og muslimer. Barneombudet mener at rituell omskjæring av guttebarn, i lys av å være et irreversibelt inngrep i barnets kropp, er så inngripende at beslutningen om dette må ligge hos barnet selv. Rituell omskjæring av guttebarn er et helt nødvendig medisinsk inngrep for guttebarn i Norge. Det er dessuten smertefullt, og ikke uten risiko for komplikasjoner. I tillegg forandrer inngrepet barnets kropp for alltid, og resultatet er et klart identitetstegn som preger barnet resten av livet.

Barneombudet mener rituell omskjæring av gutter er et så alvorlig inngrep i barnets personlige integritet og at barn selv skal bestemme om dette skal skje med deres kropp. Det bør innføres en aldersgrense på 16 år, som er myndighetsalderen i helse spørsmål.

På tross av motstand fra Barneombudet, medisinske miljøer og andre,³² valgte Stortinget å vedta lov om rituell omskjæring av gutter i 2014. Praksis etter denne loven må evalueres, og det må vurderes på nytt om rituell omskjæring er forenelig med barnets rett til identitet, personlig integritet og selvbestemmelse.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge vurderer å innføre en aldersgrense for rituell omskjæring av gutter på 16 år, for å sikre at gutten er gammel nok til å ta dette valget selv. Vi anbefaler videre at norske myndigheter setter i gang en utredning av omskjæring av guttebarn, sett i lys av barnekonvensjonens

bestemmelser om rett til identitet, personlig integritet og rett til selvbestemmelse.

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT I UTLENDINGSSAKER

Selv om barns rett til å bli hørt er presisert i utlendingsloven, mottar Barneombudet fremdeles informasjon om at utlendingsforvaltningen ikke alltid innhenter barns synspunkter i saker som angår dem. Rapporten «Barn i asylsaker»³³ påpeker at Utlendingsnemnda ikke alltid hører barn som ikke har fått uttale seg tidligere i saksbehandlingen. Rapporten konkluderer også med at Utlendingsnemnda legger større vekt på om saken er godt nok opplyst, enn på barnets rett til å uttale seg, når de avgjør om barn skal kalles inn til samtale. Videre skal det ifølge rapporten være behov for bedre rutiner for hvordan barn skal bli hørt, og økt kunnskap om høring av barn.

ANBEFALING:

Barneombudet ber staten sørge for at barn som ønsker det, får anledning til å uttale seg før utlendingsforvaltningen tar avgjørelser i saker som angår dem.

BARNES RETT TIL Å BLI HØRT I SAKER OM ENDRING AV JURIDISK KJØNN

Etter en lovendring kan barn mellom 6-16 år sammen med foreldrene søke om å endre juridisk kjønn. Et fylkesmannsembete er utnevnt til å vurdere de sakene der bare en forelder samtykker. Barneombudet påpekte i høringen at denne delen av lovforslaget var for dårlig utredet.

Barneombudet mener at barn under 16 år, utfra alder og modenhet, må ha rett og mulighet til å søke om endring av juridisk kjønn, også der ingen av foreldrene samtykker.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter utreder hvordan man kan sikre at barn under 16 år kan søke om endring av juridisk kjønn, dersom foreldrene ikke samtykker.

30 Barneombudets rapport (2013), Barneombudets ekspertgrupper: barn som har opplevd incest (2010), barn som har opplevd vold i hjemmet (2009) og (2016), unge (15-30 år) som har opplevd vold og overgrep (2017)

31 Helse- og omsorgsdepartementet, høring (2016)

32 Aftenposten 18.10.2013 og De nordiske barneombudene og barnemedisinske eksperter, felles opprop 30.09.13

33 NOVA rapport 1/14

KAPITTEL 4

SIVILE RETTIGHETER OG FRIHETER

ART. 7, 8 OG 13-17

34 Redd Barna, rapport (2016)

35 Redd Barna, rapport (2016)

36 Barneombudet er her enig med brukerforeningen FRI (Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold)

37 Medietilsynet (2016)

38 Barneombudets ekspertgruppe (2011)

39 Egedius og Torp (2016), NRK Nordland 13.07.2016 og Vårt land 26.04.2016

A. IDENTITET (ART. 8)

Barn med usikker kjønnskarakteristikk ved fødselen blir som oftest operert mens de fremdeles er spedbarn.³⁴ På bakgrunn av ulike undersøkelser, blant annet av kromosomer og kroppslige undersøkelser som også inkluderer indre kjønnsorganer, konkluderer legene med hva slags kjønn de mener barnet skal ha. Foreldrene har den endelige avgjørelsen. Hos noen barn er det hormonsammensetningen som avgjør kjønn, men slike tilfeller oppdages ikke før i puberteten.³⁵ Da kan barnet allerede ha blitt operert til et annet kjønn like etter fødselen.

Det er viktig at barn får medisinsk behandling som er akutt fysiologisk nødvendig, men Barneombudet mener at det ikke må gjennomføres en eventuell kjønnsbestemmende behandling før barnet er gammelt nok til å bestemme selv.³⁶ Barns rett til utvikling av en egen identitet gjelder for alle barn, også de med usikker kjønnskarakteristikk.

ANBEFALING:

Barneombudet ber staten treffe nødvendige tiltak for at eventuell hormonbehandling og operasjoner ikke gjennomføres før barnet er gammelt nok til å kunne avgjøre selv hvordan kroppen skal utvikle seg, og gi informert samtykke.

B. YTRINGSFRIHET OG TILGANG TIL INFORMASJON (ART. 13)

KUNNSKAP OM NETTBRUK

I Norge har tilnærmet alle barn tilgang på en datamaskin, og mye av barnas liv foregår på nettet. Her får de tilgang til mye viktig informasjon, men nettet har også mange utfordringer. Ytringer, bilder og annen personlig informasjon som publiseres på nettet, blir

liggende tilgjengelig i lang tid. Barn er ikke i tilstrekkelig grad klar over hvilke konsekvenser publisering av informasjon digitalt kan gi. Barn legger ut bilder de angrer på, sender nakenbilder og videresender bilder av andre uten tillatelse i stort omfang.³⁷ Barn, og deres foreldre, må veiledes og gjøres klar over de konsekvensene deling av personlig informasjon om dem selv og andre har, og de må lære å beskytte seg selv på nett.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten, i tråd med anbefalingene fra komiteens diskusjon om digitale medier, anerkjenner at det er et offentlig ansvar å sikre at både barn og voksne har en god veiledningstjeneste for barn og unges bruk av internett, og at myndighetene må sørge for at informasjon er lett tilgjengelig og tilpasset ulike målgrupper.

D. TANKE-, SAMVITTIGHETS- OG RELIGIONSFRIHET (ART. 14)

STATENS PLIKT TIL Å SIKRE BARNES RETTIGHETER I ISOLERTE TROSSAMFUNN

Noen barn vokser opp i isolerte trossamfunn der de ikke kjenner sine rettigheter, og ikke har kunnskap til å søke hjelp dersom de trenger det.³⁸ Det siste året har det kommet flere beskrivelser av psykisk og fysisk vold mot barn i isolerte trossamfunn i Norge.³⁹

Barneombudet er bekymret for at barn kan vokse opp innenfor isolerte trossamfunn og være utsatt for fysisk og psykisk vold, uten at samfunnet fanger det opp og uten at trossamfunnet reagerer. Staten setter i dag ingen krav til at trossamfunn skal være aktive formidlere av barns rettigheter for å få statsstøtte. Det er heller ikke krav om at de gir informasjon til ansatte om plikten

til å avverge vold og overgrep, eller krav til rutiner for håndtering av eventuell kunnskap om vold eller overgrep.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at staten gjennomgår regelverket for statsstøtte til trossamfunn, og stiller skjerpede krav til ivaretagelse av barns rettigheter; særlig rett til informasjon og ytringsfrihet, og retten til beskyttelse mot vold og overgrep. Staten må også sikre at det føres kontroll med at kravene etterleves, og at barn blir hørt i dette arbeidet.

STATENS PLIKT TIL Å FØRE KONTROLL MED BARNES RETTIGHETER PÅ FRISKOLER

Grunnoppfølgingen i Norge skjer gjennom både offentlige skoler og friskoler. Noen skoler er drevet av trossamfunn som er svært lukket mot omverdenen. Undervisningsformål og innholdet i opplæringen er

lovregulert, både for friskoler og offentlige skoler.

40 NOU 2013: 1, s. 241

Utdanningsdirektoratet har ansvar for å føre tilsyn med friskolene. Dette gjøres gjennom kontroll av læreplanene, og det føres ikke tilsyn med det faktiske innholdet i opplæringen.⁴⁰ Barneombudet har mottatt gjentakende meldinger fra tidligere elever ved kristne friskoler om at innholdet i undervisningen blir begrenset av religiøse forestillinger. Resultatet er at elevene i alvorlig grad mangler kunnskap om samfunnet rundt seg.

ANBEFALING:

Barneombudet ber staten føre systematisk tilsyn med religiøse friskoler for å sikre at innholdet i opplæringen er i tråd med nasjonale læreplaner, og at skolen ivaretar barns rettigheter.

KAPITTEL 5

VOLD MOT BARN

ART. 19, 24 (3), 28 (2), 34, 37 (a) OG 39

KAPITTEL 5 - VOLD MOT BARN

FOTO: Volkan Olmez

Norge har klare lovforbud og høy bevissthet om at vold mot barn er skadelig, og dermed uakseptabelt. Det er bred forståelse for at vold ikke er en hensiktsmessig metode for å oppdra barn. Arbeid for å sikre barn beskyttelse mot vold får langt større oppmerksomhet i dag enn for 10–20 år siden, og staten har i disse årene innført mange gode og viktige tiltak.⁴¹

Likevel opplever titusenvise barn i Norge å bli utsatt for vold eller overgrep. Tall fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, basert på ulike undersøkelser,⁴² viser at hver 20. person i Norge har opplevd å bli utsatt for alvorlig vold fra foreldrene sine før de fylte 18 år, de fleste gjentatte ganger. 30 prosent har opplevd mindre alvorlig vold, og 13 prosent har opplevd å bli utsatt for psykisk vold fra foreldrene. 15 prosent av barn i Norge har blitt utsatt for seksuelle overgrep før de fyller 18 år. Det antas å være store mørketall, blant annet fordi vold og overgrep fortsatt er svært skambelagt og gjør det vanskelig for barn å fortelle om det.

Undersøkelser viser at mellom 30 og 50 prosent av seksuelle overgrep mot barn begås av unge overgripere under 25 år.⁴³ Nye tall viser at stadig flere rapporterer om overgrep utført av en venn eller venninne.⁴⁴ Det er en bekymringsfull tendens til at ungdom i økende grad utsetter hverandre for krenkelser.

Barneombudet mener myndighetene må fortsette å satse målrettet på å forebygge og å øke ressurser og kompetanse i tjenester som kan beskytte barn.

A. OG C. BESKYTTE BARN MOT VOLD OG OVERGREP (ART. 19 OG 34)

Merknad 36, 37, 55, 56 – statens rapport 5 A-C

FOREBYGGENDE ARBEID MOT VOLD OG OVERGREP

I likhet med WHO mener Barneombudet at det er behov for en stor satsing på forebyggende arbeid mot vold og overgrep⁴⁵. Vold i nære relasjoner har de siste årene fått større plass i det forebyggende helsearbeidet, men mye gjenstår før vi kan se konkrete resultater for barn.

Det er bred enighet om at primærhelse- og tjenestene for barn, helsestasjonen for små barn og skolehelsetjenesten, er svært viktige i arbeidet mot vold og overgrep mot barn. Kapasiteten i tjenestene er for lav til å

sikre viktige tiltak for å avdekke og beskytte barn mot vold, for eksempel hjemmebesøk etter fødsel. Barneombudet mener at det må satses mer på disse tjenestene, se nærmere i kapittel 7 om helse.

Barn må vite at vold mot barn er forbudt og at de bestemmer over sin egen kropp. Barn må også vite at de må si ifra til en voksen dersom noen gjør noe mot kroppen deres som de ikke liker. Når Barneombudet spør barn og unge hva som kan gjøres for at barn ikke skal bli utsatt for vold og overgrep, svarer de at barn må vite hva som er greit og ikke greit å gjøre mot dem. De som må gjøre dette, er de som naturlig er tilstede i barnas liv: de voksne på skolen og i barnehagen.⁴⁶

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten sikrer at

- *det forebyggende arbeidet mot vold og overgrep mot barn styrkes, og tildeles ressurser og oppmerksomhet på linje med folkehelsesatsing mot tobakk og rusmidler, og for ernæring og fysisk aktivitet*

- *hjemmebesøk fra helsetjenesten før barnet fyller tre måneder gjøres obligatorisk*
- *alle barn har tilstrekkelig kunnskap om vold og overgrep. Opplæring om kropp og barns rett til beskyttelse mot alle typer krenkelser må gjøres obligatorisk for alle barn fra barnehage til og med videregående skole*

RUTINER OG OPPLÆRING AV ALLE SOM JOBBER MED BARN

Barn trenger trygge, tilstedeværende voksne for å kunne fortelle hva de er utsatt for. Mange barn forteller at verken læreren, legen eller helsesøsteren forsto hva de prøvde å si,⁴⁷ mens voksne forteller at de er usikre og ikke vet hva de skal gjøre når de blir urolige for et barn.⁴⁸

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å sikre at

- *kommunene utarbeider konkrete handlingsplaner som sikrer ansatte nødvendige rutiner og avklarte ansvars- og samarbeidsforhold mellom ulike etater*
- *alle som arbeider med barn har god kompetanse om barn som er utsatt for vold og overgrep, gjennom å fastsette klare kunnskapskrav på ulike fagutdanninger og kursing*

41 For eksempel styrking av krisesentrenes fokus på barn, Statens barnehus, gjentatte omfangsundersøkelser og et forskningsprogram for temaet vold i nære relasjoner. Det har også blitt utarbeidet flere handlingsplaner og strategier på området, se nærmere om dette i statens rapport.

42 Statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet om vold mot barn

43 Kripas (2016): Seksuelle overgrep mot barn under 14 år (ca. 30%), Statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet om vold mot barn (1 av 3), NOVA rapport 5/16 (mer enn ett av tre overgrep begått av venn/venninne)

44 NOVA rapport 5/16

45 WHO rapport (2013)

46 Barneombudets ekspertgrupper: barn som har opplevd vold i hjemmet (2016), unge (15–30 år) som har opplevd vold og overgrep (2017)

47 Barneombudets rapport (2013), Barneombudets ekspertgrupper: barn som har opplevd incest (2010), barn som har opplevd vold i hjemmet (2009) og (2016), unge (15–30 år) som har opplevd vold og overgrep (2017)

48 NKVTS rapport 3/2016

49 Kjær og Mossige (2013) og Riksrevisjonen 3:15 (2011-2012)

50 KRIPOS april 2017

51 Norsk Retstidende 2013 s. 588

52 Universitetet i Tromsø i samarbeid med Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern og rus (SANKS) (2012-2014)

53 NKVTS rapport 2:2017

BARNEVERNETS ARBEID MOT VOLD OG OVERGREP

I tillegg til et generelt kompetanseløft mener Barneombudet det må gjøres endringer som sikrer at alle bekymringsmeldinger til barnevernet der det er mistanke om vold, undersøkes i tilstrekkelig grad. I dag henlegges altfor mange meldinger om vold, uten en tilstrekkelig undersøkelse⁴⁹.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å endre barnevernloven, slik at barnevernet pålegges å åpne undersøkelse i alle saker som handler om vold eller overgrep.

BARN I TRUSSELSITUASJONER

Barneombudet er bekymret for statens manglende evne til å beskytte familier i ekstreme trusselfituasjoner. Tall fra politiet viser at i april 2017 levde 442 barn på sperret adresse etter beslutning fra politiet.⁵⁰ I tillegg har barnevernet hjemmel til å plassere barn på sperret adresse, men her var det ikke mulig å hente ut tall.

Barn som lever med særlige beskyttelses-tiltak, er utsatt for store påkjenninger. De lever i konstant frykt, med alvorlige trusler mot seg eller sine nærmeste. Både barna og deres nærmeste omsorgsperson lever med store belastninger, og deres livsutfoldelse er ofte svært begrenset. Barna mister i stor grad sin identitet, og har måttet bryte med familie og tidligere venner. Siden disse barna «ikke eksisterer», har de heller ingen talspersoner som jobber for deres sak, og vi har liten kunnskap om hvordan de har det.

I 2013 slo Høyesterett fast at Norge hadde brutt sine forpliktelser etter EMK artikkel 3 om å sikre en familie på flukt tilstrekkelig beskyttelse.⁵¹ Dommen er lite kjent, og praksis fortsetter i stor grad som før. Som regel ilegges et besøksforbud som i større grad begrenser bevegelsesfriheten for familien enn for trusselutøveren. Det er innført hjemmel til å pålegge omvendt voldsalarm som skal fungere slik at det er trusselutøveren som ilegges størst begrensninger i sin bevegelsesfrihet. Tross at ordningen har eksistert i flere år, er omvendt voldsalarm kun benyttet i en håndfull saker.

ANBEFALING:

Barneombudet ber innstendig om at staten straks iverksetter en hurtigutredning for å få fortgang i bruken av omvendt voldsalarm, og

iverksetter de endringene som er nødvendige. I tillegg oppfordrer Barneombudet sterkt til at staten setter i gang prosjekter for å sikre kunnskap om situasjonen for barn som har vært utsatt for ekstreme trusselfituasjoner, og/eller har levd på sperret adresse. Prosjektene må sikre at man innhenter erfaring fra barna selv.

BARN I ISOLERTE TROSSAMFUNN

Se kapittel 4D

SAMISKE BARN KAN VÆRE SÆRLIG UTSATT FOR VOLD OG OVERGREP

Samiske kvinner rapporterer en høyere forekomst av seksuell vold i barndommen enn andre kvinner.⁵² Ny forskning viser også at ansatte i hjelpeapparat og politi opplever barrierer i arbeidet med vold i nære relasjoner i samiske samfunn⁵³. Det er viktig å finne årsakene til dette, for å kunne iverksette forebyggende tiltak særlig tilpasset situasjonen for samiske jenter.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å kartlegge årsaker til at samiske jenter har større risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep, og sett i gang tiltak for å forebygge vold og overgrep mot samiske jenter.

D. RETTEN TIL IKKE Å BLI UTSATT FOR TORTUR

Barneombudet presentert i 2015 rapporten «Grenseløs omsorg - om bruk av tvang mot barn i barnevern og psykisk helsevern». Arbeidet viste at det er mangler i kunnskapen på feltet. Vi så store forskjeller mellom institusjonene i bruk av tvang, hvordan tvang ble definert og fokus på forebyggende arbeid mot bruk av tvang. I tillegg fant vi store mangler ved kontrollsystemene, blant annet ble barna selv hørt i svært liten grad. Rapporten har blitt godt mottatt og myndighetene har satt i gang arbeid med å følge opp enkelte av anbefalingene våre.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten

- *setter i gang forskning for å sikre mer kunnskap om tvang mot barn*
- *setter i verk tiltak for å forebygge bruk av tvang, for eksempel å utarbeide en håndbok for de som jobber i institusjon samt kursing og veiledning*
- *jobber med utvikling av kontrollsystemene for at de skal bli mer barnevennlige*

E. OPPFØLGING OG REHABILITERING AV BARN UTSATT FOR VOLD OG OVERGREP

Merknad 36, 37, 55, 56 – statens rapport 5E

STYRKING AV DET MEDISINSKE TILBUDET TIL BARN SOM ER UTSATT FOR VOLD ELLER OVERGREP

Helsetjenestene er pålagt å etablere overgrepsmottak som tilbyr akutt helsehjelp for voksne utsatt for vold eller overgrep. Barn har ikke et tilsvarende tilbud. Undersøkelsene av barn krever spesialisert kompetanse som overgrepsmottakene ikke har. Derfor tilbys ikke barn under 16 år akutt hjelp i overgrepsmottakene for voksne.

Når mistanke om vold eller overgrep blir anmeldt til politiet blir barnet innkalt til avhør på barnehuset hvor det også kan foretas medisinsk undersøkelse av barnet. Tall Barneombudet har innhentet fra barnehusene viser at kun 16,9 prosent av de avhørte barna fikk medisinsk undersøkelse i 2016. Barneombudet mener en full medisinsk undersøkelse av barnets kropp er nødvendig helsehjelp, og en tjeneste som dermed er pålagt etter helselovgivningen.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten

- sikrer at barn får et tilbud om akutt helsehjelp ved mistanke om vold eller seksuelle overgrep som er likeverdig med tilbudet til voksne
- klart definerer at medisinsk undersøkelse er del av retten til nødvendig helsehjelp for barn ved mistanke om vold eller overgrep

OPPFØLGINGSTILBUDET TIL BARN UTSATT FOR VOLD OG OVERGREP

Barn som er utsatt for vold og overgrep har ikke et tilfredsstillende tilbud om helsehjelp.⁵⁴ Mange i Barneombudets ekspertgrupper med barn og unge utsatt for vold eller overgrep forteller at barne- og ungdomspsykiatrien ikke passer for dem. Systemet er lite fleksibelt, både ved å ha et sterkt fokus på diagnose, og ved at det er et rigid system for hvor og hvordan samtaler skal foregå. Barna og ungdommene forteller at de ønsker seg et tilbud som er mer lavterskel, lettere tilgjengelig i hverdagen og at samtalen foregår i en mer naturlig setting, for eksem-

pel ved å gå eller kjøre en tur sammen. Se nærmere om dette under retten til helse.

ANBEFALING:

Tilsvarende anbefalinger som gitt under kapittel 7 bokstav D om helse.

54 NKVTS rapport 6:2016 og Barneombudets rapport (2013)

F. ALARMTELEFONEN FOR BARN OG UNGE

Merknad 37 – Statens rapport 5F

Barn og unge som har levd med vold eller overgrep forteller Barneombudet at de ofte har vært redde for å fortelle om det de har vært utsatt for, av frykt for hva som vil skje med familien. De etterlyser et sted hvor barn kan ta kontakt for å få råd og støtte, slik at de kan åpne seg litt etter litt. Alarmtelefonen fungerer i for liten grad på denne måten i dag.

Mange barn og unge i Norge kjenner til Alarmtelefonen for barn og unge 116 111. Det er en akutt hjelpetelefon som har vært i drift siden 2009. Telefonen fungerer som et supplement til annen akuttberedskap i kommunene, slik at barna som ringer i kommunens åpningstid får beskjed om å ringe til kommunen sin. Dette kan oppleves vanskelig for barn. Ikke alle barn kjenner navnet på kommunen de bor i, og noen vil miste motet hvis ingen svarer når de endelig har tatt mot til seg for å ringe.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge sikrer en evaluering av Alarmtelefonen for barn og unge, 116 111, blant annet med sikte på å gjøre telefonen døgnåpen og tilpasse tjenesten ytterligere til barn og unges behov. Barn og unge må involveres i evalueringen.

KAPITTEL 6

FAMILIE OG ALTERNATIV OMSORG

ART. 5, 9-11, 18 (1 OG 2), 20, 21, 25 OG 27 (4)

55 Utlendingsdirektoratet (UDI) – årstabeller (2016)

56 Barneombudets ekspertgruppe: barn med utviste foreldre (2012)

57 Utlendingsforskriften § 14-2 (endret fra 1.9.2016)

58 Norsk Retstidende 2015 s. 93, avsn. 45-47 («Maria-dommen»)

59 Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2017)

A. ATSKILLELSE FRA FORELDRENE (ART 9)

Merknad 32-33 – statens rapport 6 C og 6 J

UTVISNING

I dag blir et ukjent antall barn hvert år atskilt fra sine foreldre, uten at saksbehandlingen i tilstrekkelig grad tar hensyn til barnets situasjon og synspunkter.

6 255 personer ble utvist (fikk innreiseforbud) fra Norge i 2016.⁵⁵ Det er i hovedsak voksne personer som utvises, men mange av dem har barn i Norge. Barna kan ha ulik status, noen har svak tilknytning til Norge, andre er norske statsborgere. Det føres ikke statistikk over hvor mange barn som er pårørende i utvisningssaker. Barneombudet har dokumentert at utvisning av en forelder rammer barn svært hardt.⁵⁶ Barna forteller blant annet om at deres omsorgssituasjon blir langt dårligere med bare en forelder, og at det er knyttet skam og stigmatisering til det å ha en utvist forelder.

Regjeringen har økt maksimaltiden for innreiseforbud til 10 år,⁵⁷ og skriver i statsrapporten at dette vil gi myndighetene større mulighet til å balansere hensynet til barn og andre familiemedlemmer opp mot behovet for å reagere på alvorlige lovbrudd. Hovedregelen er at utlendinger som har omsorg for barn i Norge, ikke skal utvises varig. Det å innføre et tiårsalternativ, kan medføre en lengre atskillelse for barn i saker der foreldrene til nå har fått et innreiseforbud med varighet på 5 år. Ti år er svært lang tid i et barns liv, i de fleste tilfeller vil dette medføre en atskillelse fra en av foreldrene gjennom mesteparten av barndommen.

Til tross for de alvorlige konsekvensene utvisning av en forelder kan ha for barn, blir barn fortsatt ikke ansett som part i saken, til tross for at Høyesterett i 2015 slo fast at mange barn bør ha partsrettigheter i slike saker.⁵⁸

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge treffer nødvendige tiltak for å sikre at beslutninger

om å atskille barn fra sine foreldre er i tråd med barnekonvensjonens artikkel 9, jf. artikkel 3, 10 og 12 ved å sikre at

- utlendingsmyndighetene gjør individuelle vurderinger av barnets situasjon, herunder konsekvenser vedtaket har for barnet
- barnets synspunkter innhentes, dokumenteres og tillegges behørig vekt i saksbehandlingen
- det føres statistikk over hvor mange barn som hvert år blir atskilt fra en av foreldrene sine ved at det fattes vedtak om utvisning
- barn som er direkte berørt får (delvise) partsrettigheter i utvisningssaker mot foreldrene
- muligheten for å utvise personer som har barn i Norge i ti år fjernes

B. FAMILIEGJENFORENING (ART. 10)

Statens rapport 6 D

Norge har de siste årene stadig skjerpet vilkårene for familiegjeningforening også når det gjelder barn. For eksempel stilles det krav til underhold som kan være vanskelig å oppfylle for mange med migrasjonsbakgrunn. Underholdskravet ble økt i 2016. Regjeringen ønsker også å innføre et tilknytningsvilkår for familiegjeningforening hvor konsekvensene for barn er svært dårlig utredet.⁵⁹ Barneombudet får videre meldinger om at det kan være vanskelig for barn som ønsker å fremme søknad om gjenforening med familien sin i Norge fra utlandet å få gjort dette i praksis. I tillegg praktiseres muligheten til å fremme søknad om familiegjeningforening fra Norge i saker som involverer barn svært strengt.

Ser man helhetlig på disse forholdene, er norsk regelverk og praksis etter Barneombudets syn ikke forenelig med formuleringen i barnekonvensjonens artikkel 10 om en positiv, rask og human behandling av søknader om familiegjeningforening fra barn.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten foretar en helhetlig gjennomgang av om dagens regel-

verk ivaretar barns rett til å få behandlet søknader om familiegjenforening på en positiv, human og rask måte.

C. BARN FRATATT SITT FAMILIEMILJØ (ART. 20)

Merknad 34 og 35 – statens rapport 36 F

RESSURSER OG KOMPETANSE I BARNEVERNTJENESTEN

Helsetilsynets siste landsomfattende tilsyn avdekket forskjeller og mangler ved kommunenes barneverntjenester. I 49 av de 57 barnevernstjenestene som ble undersøkt, ble det funnet svikt i betydningen lovbrudd og/eller forbedringsområder.⁶⁰ Bekymringsmeldinger ble lagt i en skuff uten å ha blitt undersøkt, slik at barn som skulle hatt hjelp ikke fikk det. Selv om årsakene til svikten er mange og sammensatte, er det en kjensgjerning at barnevernets oppgaver øker i omfang. Både antall meldinger, og tallet på barn som får hjelpetiltak, øker. I tillegg er flere av oppgavene komplekse og krevende.

Barnevern er et krevende fagområde der det blir stilt stadig høyere krav til de ansatte. Mange av barna har sammensatte vansker som stiller krav at de ansatte både har en solid utdanning, og er faglig oppdatert. Barneverntjenesten ha tilstrekkelig kompetanse og trygghet til å gjøre svært kompliserte vurderinger, selv under kraftig ytre press. De ansatte skal også kunne snakke med barn om vanskelige temaer som vold og overgrep. På tross av dette, stilles det ingen grunnleggende krav til den kompetansen de barnevernansatte skal ha.

Barneombudet har respekt for at det kan være vanskelig å angi nøyaktige krav til kompetanse. Det bør imidlertid være mulig å angi et minimumskrav, for eksempel etter mønster fra helse- og sosiallovgivningen. Slik kan man sikre at barna og deres foreldre møter barnevernansatte som har tilstrekkelig fagkompetanse til å yte faglig forsvarlig hjelp.

Barneombudet er bekymret for at den

planlagte barnevernsreformen⁶¹ vil føre til at forskjellene mellom kommunenes barneverntjenester øker ytterligere, og at flere barn ikke får den omsorgen og beskyttelsen de har krav på. For det første vil reformen gi kommunene flere oppgaver. For det andre vil kommunene få et økt finansieringsansvar og et større handlingsrom, blant annet ved valg av type hjelpetiltak. Når tilsyn viser at kommunene ikke er i stand til å ivareta sine nåværende oppgaver, finnes det en reell risiko for at reformen kan få alvorlige følger for en svært sårbar gruppe barn.

Det er viktig at tjenestene er organisert på en måte som ivaretar barnets beste. Det er viktig at reformen ikke svekker barnets rett til faglig forsvarlige barneverntjenester. Barneombudet er kritiske til at reformen ikke er bygget på en analyse av barnets beste på systemnivå. Vi mener en slik analyse er helt nødvendig for å sikre at reformarbeidet ivaretar hensynet til barnets beste både mens reformen pågår og på lengre sikt.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å

- foreta betydelige grep for å sikre at barnevernet kan utføre de oppgaver tjenesten er pålagt etter loven og at tjenesten kan drives forsvarlig
- lovfeste krav til fagkompetanse i kommunens barneverntjeneste
- utrede om den planlagte reformen av barnevernet vil være til barnets beste

PLASSERING OG KONTAKT MED SØSKEN

Barn har rett til familieliv på lik linje med voksne.⁶² Dette medfører også rett til kontakt med søsken. FNs retningslinjer for alternativ omsorg anbefaler at søsken får bo sammen, med mindre en slik løsning ikke er til barnets beste.

Fosterbarn forteller at kontakt med søsken er viktig for dem.⁶³ Likevel viser tall at rundt 50 prosent ikke får bo sammen med søsken i fosterhjem.⁶⁴ Den vanligste årsaken er mangel på fosterhjem som kan ta til seg flere barn samtidig. Dette er ikke ny kunnskap, Fosterhjemsmedlingen fra 2016

60 Helsetilsynet rapport 1/2017

61 Prop. 73 L (2016-2017)

62 Ref. Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8

63 Winsvold m.fl. (2012) og Barneombudets rapport (2015)

64 SOS Barnebyer Norge (2016): spørreundersøkelse blant barnevernledere i Norge – 42 % har besvart undersøkelsen.

foreslår at det blir utarbeidet faglige anbefalinger om søskenplasseringer.⁶⁵ Det er imidlertid ikke iverksatt konkrete tiltak for å rekruttere og beholde fosterfamilier som kan ta imot flere barn samtidig.

Barnevernloven gir barn rett til samvær med foreldre, men ikke med søsken. Lover i andre nordiske land gir barn rett til kontakt med søsken og andre nærstående.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler norske myndigheter å

- *endre barnevernloven, slik at barn får rett til kontakt med søsken og andre nærstående med mindre dette ikke er til barnets beste*
- *iverksette tiltak for å rekruttere fosterhjem som kan ta imot søsken, og vurdere å øke støtten til slike fosterfamilier*

HØYT ANTALL AKUTTPLOSSERINGER

I 2014 ble det fattet akutte tvangsvedtak for totalt 1842 barn,⁶⁶ der 82 prosent av barna måtte flytte akutt på grunn av fare for å bli vesentlig skadelidende ved å bli i hjemmet. Akuttplasseringer er et viktig og nødvendig tiltak for å beskytte barn mot alvorlige og skadelige forhold. Det er imidlertid viktig å ha for øye, at barn som blir hentet akutt blir utsatt for betydelig mer stress enn ved planlagte plasseringer. Barn som utsettes for omsorgssvikt kan allerede være spesielt sårbare for akutt stress, og dermed tåle det dårligere enn andre barn.⁶⁷

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å iverksette tiltak for å forebygge akuttplasseringer.

OPPFØLGING AV BARN I FOSTERHJEM

Barn som er fratatt sitt familiemiljø er sårbare, og staten skal sikre forsvarlig kontroll med hvordan barnet har det. Det er utfordringer med barnevernets ansvar for å følge opp barn i fosterhjem. Det siste landsomfattende tilsynet på området viste lovbrudd i over halvparten av de 151 kommunene som var gjenstand for tilsynet⁶⁸. Mange fosterbarn fikk ikke de besøkene de har krav på, og mange fosterhjem fikk

ikke tilstrekkelig oppfølging og veiledning. Fagmiljøene uttrykker bekymring for antall utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Det er essensielt at barnevernet støtter og veileder fosterforeldrene så de ikke gir opp, slik at barnet må flytte.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å sikre at kommunene gjennomfører sine lovpålagte oppgaver, og innføre sanksjoner for kommuner som ikke følger lovens krav om oppfølging av barn i fosterhjem.

D. BARN MED FORELDRE I FENGSEL

Merknad 32-33, statens rapport 6 J

Det er positivt at kriminalomsorgen har innført en ordning med barneansvarlig i alle fengsler og ved friomsorgens kontorer. Det er fortsatt en utfordring at mange innsatte plasseres i fengsler langt unna hjemstedet, og at det ikke finnes en ordning for reise- støtte for barn som vil besøke foreldre i fengsel. For barn som sitter igjen med en enslig forsørger blir det vanskelig å opprettholde kontakten med den forelderen som er i fengsel. Muligheten for å holde kontakt per telefon er fremdeles svært begrenset. Kriminalomsorgen har ikke økt tilbudet om å innføre flere former for telefonkontakt på tross av at dette er omtalt i St.meld. nr. 37 (2007-2008)⁶⁹.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten utvikler en ordning med reisestøtte for barn med foreldre i fengsel. Parten må også gjennomgå reglene for telefonbruk mellom fengslede og deres barn.

65 Meld.St.17 (2015-2016)

66 Statistikk fra Barne- ungdoms- og familie- direktoratet om barne- vern

67 Baugerud og Melinder (2012)

68 Helsetilsynet rapport 1/2015

69 St.meld. nr. 37 (2007-2008)

KAPITTEL 7

FUNKSJONS- NEDSETTELSE, HELSE OG VELFERD

ART. 6, 18 (3), 23, 24, 26, 27 (1-3) OG 33

70 NOVA rapport 7/16

71 NOU 2016:17

72 Norges Handikapfor-
bund (NHF) i samarbeid
med forskningsinstituttet
IRIS: Landsomfattende
kartlegging av 784 skoler

A. BARN MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE (ART. 23)

Statens rapport 7 A

MANGLER I DE KOMMUNALE TJENESTENE TIL BARN MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE

Komiteen har gjennom alle Norges rapporteringsprosesser vært bekymret for forskjellene i det lokale tjenestetilbudet til barn, jf. kapittel 1 om kommunalt selvstyre. Lokale tjenester har stor betydning for barn med funksjonsnedsettelser, og Barneombudet er bekymret for at de store forskjellene i kommunenes tilbud til barn med funksjonsnedsettelser fortsetter.

En rapport fra 2016 viser at tjenestetilbudet til familier med funksjonshemmede barn ofte er mangelfullt, vanskelig å få tilgang til, og lite koordinert. Mange foreldre opplever det som vanskelig å orientere seg i hjelpesystemet og å utløse hjelp fra de ulike instansene. Dette er blant annet fordi systemet er fragmentert og styres av ulike lovverk. Mange opplever at informasjon om tjenester og hjelpesystem er mangelfull, tilfeldig og personavhengig. Dette fører til en skjevfordeling av hjelpen til fordel for barn som har foreldre med ressurser til å orientere seg i systemene.⁷⁰ En kartlegging av utviklingshemmedes levekår viser tilsvarende mangelfull koordinering og dårlig samarbeid, både mellom velferdstjenestene i kommunen, og mellom kommune og andre instanser.⁷¹

De to rapportene viser at ordningene med individuell plan og koordinator i kommunene ikke fungerer tilfredsstillende.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å vurdere hvordan regelverket om individuell plan og koordinator kan endres, for eksempel ved å innføre krav til enkeltvedtak som vil sikre brukeren klagerett, og utarbeidelse av forskrift som legger klare føringer for koordinatorens rolle.

MANGLENDE TILGJENGELIGGJØRING AV SKOLER FOR BARN MED FUNKSJONSNEDESETTELSE

Undersøkelser viser at elever med bevegelseshemming utestenges fra likeverdig deltagelse på skolen på grunn av fysiske hindringer. Så mange som 80 prosent av de eksisterende skolebyggene har fysiske barrierer som stenger funksjonshemmede barn ute⁷². Dette innebærer at elever ikke får tilgang til undervisningsrom, og blir utestengt fra faglig og sosialt fellesskap på skolen.

Opplæringsloven § 8-1 bestemmer at barn har rett til å begynne på sin nærskole. Likevel opplever mange barn med funksjonsnedsettelser en helt annen virkelighet. Et unntak i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven frigjør kommunene fra plikten til universell utforming i tilfeller der det er uforholdsmessig kostbart å utbedre eksisterende bygg. Kommunene bruker dette unntaket i utstrakt grad, og det fører til at mange barn med funksjonsnedsettelser i realiteten blir fratatt retten til å gå på sin nærskole, og hindrer dermed det viktige sosiale spillet med andre barn i nærmiljøet. Denne praksisen samsvarer ikke med statens målsetting om et universelt utformet samfunn innen 2025, og det er få holdepunkter som tilsier at myndighetene vil nå dette målet når det gjelder skolebygg.

Barneombudet er bekymret for at det ikke legges bedre til rette for at funksjonshemmede barn, som ofte har et særlig behov for å komme inn i det sosiale miljøet, får være elever ved sin lokale skole.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer at eksisterende skolebygg blir tilgjengelig for alle barn ved å

- *innføre en forskrift med tidsfrister for universell utforming av eksisterende bygninger etter plan og bygningsloven, der skolebygg prioriteres*
- *utarbeide en opptrappingsplan for universell utforming av skolebygg, og sikre tilstrekkelige og faste årlige bevilgninger til at planene blir gjennomført innen tidsfristene*

73 Pressemelding fra regjeringen.no 12.08.2016: 135 flere årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten

74 Sykepleien 29.01.2014

75 Helsetilsynet rapport 4/2014

76 WHO rapport (2013)

77 Barneombudets rapport (2013)

78 Brev fra Helse- og omsorgsminister Bent Høie til Stortinget 30.06.2015 med tall fra Statistisk sentralbyrå, pressemelding fra regjeringen.no 12.08.2016: 135 flere årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten, Helsedirektoratet rapport (2016)

79 Barneombudets rapport (2013)

B. HELSE OG HELSE-TJENESTER (ART. 24)

Merknad 38-39, statens rapport 7 C og D

LOKALE TJENESTER

Det viktigste kommunale helsetilbudet til barn og unge består av helsestasjoner som tilbyr helsehjelp til de minste barna fra 0-5 år, skolehelsetjeneste til barn i skolealder og helsestasjon for ungdom. Barneombudet mener kommunene har for lite fokus på forebyggende helsearbeid blant barn, og at de satser for lite på disse viktige tilbudene. Tjenestene har lenge hatt for lite ressurser, og mange steder får ikke barn et forsvarlig tilbud. Til tross for at Stortinget og regjeringen har bevilget nær 700 millioner ekstra til helsestasjon- og skolehelsetjenesten de siste årene, har dette bare ført til 135 nye stillinger fordelt på alle landets 428 kommuner⁷³. Kun 100 millioner av midlene var øremerket, og kartlegginger viser at kommunene bruker de tildelte midlene til noe annet⁷⁴.

Barneombudet er svært bekymret for at kommunene ikke prioriterer denne grunnleggende tjenesten for barn høyere. Helsestasjonene kan gi støtte til familier med små barn, og de kan registrere om mor eller barn trenger særlig oppfølging. Skolehelsetjenesten er svært viktig for at barn i skolealder skal ha et sted å gå dersom de trenger oppfølging eller noen å snakke med.

Både helsestasjonene og skolehelsetjenesten er helt sentrale for å oppdage utviklingsforstyrrelser hos barn, barn som utsettes for omsorgssvikt eller vold, eller barn som lever under andre bekymringsfulle forhold. Nærmere om dette i kapittel 5.

HELSESTASJONEN FOR SMÅ BARN

Helsetilsynet gjennomførte i 2013 et landsomfattende tilsyn som viste at svært mange kommuner har store utfordringer med å yte et forsvarlig helsetilbud til de yngste barna gjennom helsestasjon for små barn.⁷⁵ Tilsynet viste at over halvparten av kommunene bryter loven, og ikke gjennomfører helsemyndighetenes anbefalte helseundersøkelser, for eksempel hjemmebesøk etter fødsel. Hjemmebesøk etter fødsel er et svært viktig tiltak, blant annet i arbeidet mot vold.⁷⁶ Andre eksempler er manglende bruk av kvalifisert tolk og mangelfullt samarbeid med andre tjenester. Tilsynet viser også mange kommuners manglende planlegging og styring av tjenesten. I tillegg mangler rutiner og prosedyrer, eller de blir ikke fulgt.

SKOLEHELSETJENESTEN

Undersøkelser viser at mange skolehelsetjenester er underbemannet og ikke klarer å være et lavtersktilbud for barn som har det vanskelig. Barn og unge kunne fått hjelp tidligere hvis skolehelsetjenesten hadde hatt nok ansatte, vært mer tilgjengelig og hatt mer kompetanse om psykisk helse⁷⁷. Fremdeles mangler det over 1000 årsverk i skolehelsetjenesten, sett opp mot det som er anbefalt norm for bemanning⁷⁸.

Barn forteller til Barneombudet at skolehelsetjenesten kan bety svært mye for dem, og vi er bekymret for at mange norske skolebarn ikke har en forsvarlig skolehelsetjeneste.

ANBEFALING:

Barneombudet er bekymret for manglende kapasitet i de grunnleggende helsetjenestene for barn i kommunene og ber innstendig om at staten

- sikrer at det føres strengere kontroll med kommunenes styring av tjenestene, og at det får konsekvenser for kommunene når grove mangler blir avdekket
- setter i gang arbeid med å fastsette en rettslig bindende norm for hvor mange ansatte det skal være pr barn i helsestasjon 0-5 år og i skolehelsetjenesten
- sikrer at det øremerkes midler til helsestasjon 0-5 år og til skolehelsetjenesten

BARN PÅ NYFØDTINTENSIV- AVDELINGER PÅ SYKEHUS

Barns helse og utvikling påvirkes i sterk grad av nærhet og tilknytning til foreldrene rett etter fødselen. Barneombudet er bekymret for de fysiske forholdene som norske sykehus tilbyr for tidlig fødte barn og deres familier. På de fleste intensivavdelinger for nyfødte bor spedbarna trangt og støyfullt, og barnas mulighet til å være sammen med foreldrene blir så begrenset at det kan gå utover deres helse og utvikling⁷⁹.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at staten utarbeider en plan for utbedring av sykehusenes intensivavdelinger for nyfødte. Planen må vise når og hvordan avdelingene skal endres slik at de nyfødte kan være sammen med foreldrene sine og barnas grunnleggende rett til helse og utvikling blir ivarettatt.

UNGDOM PÅ SYKEHUS OG I HELSETJENESTENE

Ungdom er en ekstra sårbar gruppe som faller mellom to stoler i helsetjenestene: Ikke er de barn, men heller ikke voksne. Både ungdom selv og helsepersonell er lite kjent med rett til medvirkning, og pasient- og

brukerrettighetene for ungdom.⁸⁰

I 2016 kom norske myndigheters ungdomshelsestrategi.⁸¹ Denne inneholder imidlertid ingen konkrete tiltak for hvordan helsetjenesten på ulike nivåer kan ta ungdomshelse på alvor, og tilrettelegge helsetjenestene bedre for unge pasienter.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten igangsetter arbeid med å utforme retningslinjer for hvordan ulike helsetjenester kan involvere og tilrettelegge for ungdom.

C. TILTAK FOR Å MØTE DE MEST UTBREDTE HELSE-UTFORDRINGENE FOR BARN OG UNGE

Merknad 43 – statens rapport 7D

PSYKISK HELSE

Ca. 70 000 barn og unge i alderen 3-18 år har så store problemer at det kvalifiserer som en psykisk lidelse.⁸² I tillegg viser beregninger at mellom 15 og 20 prosent av barn mellom tre og 18 år har nedsatt funksjon på grunn av symptomer som angst, depresjon og atferdsforstyrrelser.⁸³ Helsestasjonen 0-5 år og skolehelsetjenesten er viktige i forebyggende psykisk helsearbeid, og deres kapasitet er derfor viktig, se pkt. B over. Samtidig øker ventetiden i psykisk helsevern for barn og unge i spesialisthelsetjenesten.⁸⁴

Barneombudet har over flere år møtt barn med vanskelige livserfaringer. Tilbakemeldingene har vært at psykisk helsevern er svært diagnose-fokusert. Barn opplever ofte å få hjelp som ikke er tilpasset deres behov, verken innholdsmessig eller på en måte de er fortrolige med. Dette gjelder særlig barn utsatt for vold og overgrep.⁸⁵

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at staten igangsetter en bred gjennomgang og evaluering av det psykiske helsetilbudet til barn og unge både på kommunalt og statlig nivå. Evalueringen må inneholde erfaringer fra barn og unge selv.

BARN MED PSYKISKE LIDELSER PÅ BARNEVERNINSTITUSJONER

Barneombudet er bekymret for at barn i barnevernet med psykiske lidelser ikke får tilstrekkelig oppfølging av helsetjenestene. Mange barn på barneverninstitusjoner har alvorlige psykiske lidelser, men bare rundt

halvparten av disse får nødvendig helsehjelp.⁸⁶

Barneombudet mener det er alvorlig at mange barn i barnevernet veksler mellom å være plassert i barnevernet eller i psykisk helsevern, og anbefaler å etablere felles institusjoner for barn som trenger hjelp både fra barnevernet og psykisk helsevern.⁸⁷ Regjeringen la i januar 2017 frem forslag om tiltak for å styrke det psykiske helsetilbudet til barn i barnevernet.⁸⁸ I forbindelse med forslaget til ny barnevernlov vurderes en reform for å sikre samordning mellom barnevern, psykisk helsevern og rusomsorgen.⁸⁹

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge

- *etablerer felles institusjoner for barn som trenger hjelp både fra barnevern og psykisk helsevern*
- *gjennomfører reformen for å sikre samordning mellom barnevern og psykisk helsevern og rusomsorgen*
- *gjennomfører tiltak for å styrke det psykiske helsetilbudet til barn i barnevernet*

D. SOSIAL TRYGGHET OG OMSORGSTJENESTER (ART. 26, 18 (3))

BARN SOM PÅRØRENDE

Sykdom og rusmisbruk hos foreldrene påvirker barn i stor grad. Behovene for informasjon og tilpasset hjelp til familiene er betydelige, men i stor grad udekkede. Det er innført endringer i lovverket for å sikre dette.⁹⁰ Likevel viser det seg at helsetjenestene ikke er gode nok til å følge opp barn som har foreldre med rusproblemer eller alvorlig psykisk eller fysisk sykdom. Barn som er pårørende gir omsorg og hjelp på bekostning av sin egen trivsel, livskvalitet og skolehverdag, med konsekvenser for hele barndommen.⁹¹

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten iverksetter tiltak for å sikre at helsetjenestene følger loven, slik at barn som pårørende blir identifisert, får informasjon og blir fulgt opp. I tillegg må ansvaret for å følge opp barn som pårørende også tas inn i helse- og omsorgstjenesteloven.

80 Barneombudets rapport (2013)

81 Regjeringens strategi for ungdomshelse (2016-2021)

82 Helsedirektoratet rapport (2010)

83 Tall fra Folkehelseinstituttet om psykisk helse hos barn og unge

84 Dagens Medisin 24.04.2017

85 Barneombudets rapport (2013)

86 NTNU, RKBU rapport (2015)

87 Barneombudets rapport (2015)

88 Pressemelding fra Regjeringen.no 09.01.2017: Betre psykisk helsehjelp til barn i barnevernet

89 NOU 2016:16

90 Barn er definert som pårørende i Lov om helsepersonell og Lov om spesialisthelsetjenesten, men ikke i Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester

91 Helsedirektoratet rapport 11/2015

92 Statistisk sentralbyrå: Barnefamiliens inntekter, formue og gjeld 2004-2014

93 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet: Oppvekstrapporten (2017), s.14

94 Regjeringens strategi mot barnefattigdom (2015-2017)

95 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet: Oppvekstrapporten (2017), s.12

96 Helsetilsynet rapport 2/2013

97 Helsetilsynet rapport 2/2013

98 FAFO rapport 2014:44

99 Regjeringens strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)

100 NRK nyheter 9.07.2016

E. TILSTREKkelig LEVESTANDARD - BARN SOM LEVER I FATTIGDOM (ART. 27 (1-3))

Merknad 46, 47 – statens rapport 7E

BARNEFATTIGDOM

I 2015 levde 98 175 barn i husstander med vedvarende lav inntekt. Det utgjør ti prosent av alle barn i Norge. Barn med innvandrerbakgrunn utgjør over 50 prosent av alle barn som lever med lav inntekt over tid.⁹²

Barn i familier med svak økonomi opplever i større grad dårlig fysisk og psykisk helse, flere ulykker og oftere mobbing enn andre barn.⁹³ Dette påvirker barnets livskvalitet og utviklingsmuligheter, og i ytterste konsekvens fremtidige muligheter i livet. Regjeringen anerkjenner at fattigdom er et problem både på individ- og samfunnsnivå, og har vedtatt en strategi for å motvirke fattigdom.⁹⁴

Primærfokuset er kompenserende tiltak, som ikke påvirker årsakene til at andelen fattige barn fortsetter å øke.⁹⁵ Samtidig er de kompenserende tiltakene for lite treffsikre overfor barn som har foreldre som er avhengige av økonomisk sosialhjelp. Barneombudet mener strategien har for lite fokus på tiltak som kan få familiene ut av fattigdom, for eksempel å øke barnetrygden som ikke har blitt regulert på 20 år.

Et landsomfattende tilsyn med sosiale tjenester i NAV viser alvorlig svikt i kommunenes kartlegging av barnas situasjon og behov i behandlingen av søknader om økonomisk sosialhjelp.⁹⁶ Eksempler på forhold som ikke var kartlagt var barnas behov for klær og utstyr, og mulighet til å delta i ulike fritidsaktiviteter.⁹⁷

De fleste barn i Norge går i barnehage, og barnehagen er en viktig sosial arena for barn. Det å gå i barnehage påvirker framtidige utdanning positivt, og kan derfor reduserer risikoen for at fattigdommen går i arv. Barn med innvandrerbakgrunn får også positiv språkutvikling av å gå i barnehage.⁹⁸ Til tross for at det er kjent at familier med lav inntekt og familier med innvandrerbakgrunn benytter barnehage i mindre grad enn andre, mangler ofte konkrete tiltak for å sikre at disse barna får et barnehagetilbud.

Skolefritidsordningen fungerer på samme måte for barn i skolealder. Også her trengs tiltak for å sikre at barn i fattige familier får delta i tilbudet.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å

- styrke universelle stønadsordninger rettet mot barn, slik som barnetrygden
- treffe tiltak for å sikre at NAV kartlegger og vurderer barnas behov, slik at hensynet til barnets beste er ivarettatt når foreldrene søker økonomisk sosialhjelp
- innføre tiltak som gjør at alle barn i lavinntektsfamilier får tilbud om gratis plass i barnehage og i skolefritidsordning

BARN I KOMMUNALE BOLIGER

Staten viser i sin rapport til strategi om boligsosialt arbeid (2014-2020)⁹⁹. Barneombudet er fortsatt bekymret for situasjonen for barn i kommunale boliger, blant annet utfra rapporter i media. De forteller at barn fortsatt bor i kommunale boliger med svært lav standard, omgitt av kriminalitet og rusmisbruk.¹⁰⁰

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge intensiverer arbeidet for å sikre trygge og barnevennlige kommunale boliger.

KAPITTEL 8

UTDANNING, FRITID OG KULTURELLE AKTIVITETER

ART. 28-31

101 Opplæringslova §§ 2-9 og 3-7

102 NOU 2015: 2, s. 244

103 Nasjonal elevundersøkelse 2015, Vedlegg, Fylkestall 2015

104 Barnehageloven § 12 a

105 Rundskriv RS 2011-025

106 Opplæringslova § 3-1

107 ABC Nyheter 20.6.2015: Anniken Hauglie, byråd for utdanning, opplyser at de har åtte ganger så høyt fravær som gjennomsnittet

108 Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009): Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo

109 FAFO rapport 2014:50

A. RETT TIL UTDANNING (ART. 28)

Merknad 48-49 og 61, statens rapport 8 A

BRUK AV TVANG OG MAKT I SKOLEN

Bruk av tvang mot elever i norsk skole er ikke tillatt.¹⁰¹ Det er kun lov å bruke fysisk makt overfor elever i nødsituasjoner, for å avverge skade på person eller eiendom. Likevel forekommer bruk av fysisk makt overfor elever i skolen.¹⁰²

Ifølge den landsomfattende elevundersøkelsen fra 2015, opplevde 574 elever å bli slått, dyttet, sparket eller holdt fast av voksne i skolen to til tre ganger i måneden eller oftere.¹⁰³

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter

- kartlegger bruk av tvang mot barn i skolen
- sikrer bedre etterlevelse av opplæringslovens forbud mot fysisk avstraffelse og krenkende behandling, for eksempel ved å utarbeide en håndbok om alternative pedagogiske virkemidler til bruk av tvang
- vurderer om det er behov for å regulere bruk av tvang i skolen ytterligere, for å sikre at tvang kun benyttes der det anses helt nødvendig, og er begrunnet i hensynet til barnets beste. Tvang skal aldri kunne benyttes av ansatte uten særlig kompetanse

RETT TIL BARNEHAGE OG VIDEREGÅENDE OPPLÆRING FOR ALLE BARN

Alle barn som oppholder seg i Norge har rett og plikt til grunnskoleopplæring. Enkelte grupper er utestengt fra retten til barnehage og videregående skole, til tross for at disse regnes som en del av utdanningen i Norge.

Retten til barnehageplass gjelder kun for barn som er bosatt i Norge.¹⁰⁴ Det at barna

ikke har lovfestet rett til plass, gjør at de ikke kan prioriteres ved inntak. Enkelte barn i asylmottak får barnehageplass ved at det ytes tilskudd,¹⁰⁵ men dette gjelder ikke for de yngste barna.

Retten til videregående opplæring er knyttet til om man har lovlig opphold.¹⁰⁶ En del familier med avslag på søknad om asyl, oppholder seg likevel i Norge. Dermed kan barn som over tid oppholder seg i Norge, være utelukket fra et tilbud som alle andre barn har rett til.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å endre regelverket på opplæringsfeltet slik at alle barn får rett til videregående opplæring og barnehage, uavhengig av oppholdsstatus og bosetting.

FRAFALL BLANT ROM-BARN

Barneombudet er bekymret for at det er stort skolefravær blant rom-barn. Fraværslivået er alvorlig,¹⁰⁷ og fører til at rom-barn i mindre grad enn andre barn fullfører grunnutdanningen. Staten har satt i gang og avsluttet en handlingsplan for å bedre romfolks levekår med en rekke tiltak.¹⁰⁸ Tiltakene i handlingsplanen er evaluert, og evalueringen viser at det kun er tiltaket «romløs» som har hatt synlig effekt for barns skolegang.¹⁰⁹

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler staten å iverksette tiltak for å bygge tillit mellom skoler og familier og hjelpe barn med skolearbeidet, gjerne etter modell av romløs-arbeidet i Oslo.

110 Opplæringslova § 5-1

111 Barneombudets rapport (2017)

112 Se bla. Utdanningsdirektoratet, rapport (2015) og Barneombudets rapport (2017)

113 Barneombudets rapport (2017)

114 NTNU Samfunnsforskning, rapport (2016)

115 Strøm m.fl. (2013)

116 Kunnskapssenter for utdanning 1/2015

117 Barneombudets rapport (2014)

B. UTDANNINGENS FORMÅL OG KVALITET I OPPLÆRINGEN (ART. 29)

Merknad 49 - statens rapport 8A

SPESIELT OM ELEVER MED BEHOV FOR SPESIALUNDERVISNING

Elever som ikke får et tilfredsstillende utbytte av den ordinære undervisningen, har rett til spesialundervisning.¹¹⁰ Tilbudet skal være forsvarlig, og sikre eleven et likeverdig opplæringstilbud.

Barneombudets rapport «Uten mål og mening? Elever med spesialundervisning i grunnskolen» (2017) viser at mange av elevene som får spesialundervisning, ikke får en forsvarlig opplæring og har lavt læringsutbytte. Skolen har gjennomgående lave forventninger til elevene. En stor del av spesialundervisningen gjennomføres av assistenter uten utdanning, og av lærere uten godkjent utdanning. Denne tendensen har økt over tid. Den pedagogisk-psykologiske tjenestens (PPT) sakkyndige vurderinger og deres veiledning til skolene, er ofte for dårlig. For eksempel kartlegger PPT ofte ikke elevens utviklingsmuligheter tilstrekkelig, og elevene medvirker sjelden til innhold og organisering.¹¹¹

Gjennom offentlige tilsyn og forskning er det over flere år dokumentert at skolens forståelse og etterlevelse av regelverket er lav.¹¹² Klage- og kontrollsystemet er lite tilgjengelig for barn, saksbehandlingstiden er lang og barn blir sjelden hørt.¹¹³ Det finnes ingen sanksjonsmuligheter eller effektive virkemidler overfor skoler som bryter loven.

Til tross for at staten er kjent med utfordringene knyttet til spesialundervisning, har de ikke satt inn effektive tiltak. Spesialundervisning nevnes heller ikke i statens rapport.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten setter i verk tiltak for å sikre at barn med behov for spesialundervisning får opplæring som er egnet til å nå sitt fulle potensiale gjennom å

- sette i gang forskning for å skaffe kunnskap om hvordan flere elever med behov for spesialundervisning får bedre kvalitet og utbytte av opplæringen
- sikre at elever med behov for spesialundervisning får undervisning av personale med tilstrekkelig kompetanse
- gjøre spesialpedagogiske emner til en obligatorisk del av lærerutdanningen
- innføre et tilgjengelig og effektivt klagesystem som kan iverksette sanksjoner i saker der elever med spesielle behov ikke får oppfylt sine rettigheter
- styrke den pedagogisk-psykologiske tjenesten og utarbeide nasjonale standarder for planlegging, gjennomføring og evaluering av spesialundervisningen

MOBBING OG KRENKELSER I SKOLEN

Mobbing og krenkelser i skolen kan utgjøre alvorlig vold mot barn. Tiltak og anbefalinger i kapittel 5 er også svært viktige for å forebygge mobbing. Barneombudet mener likevel at mobbing er tett knyttet til utbyttet av opplæringen, og at dette særlig dreier seg om opplæringssektorens evne til å beskytte barn. Mobbing er derfor behandlet under kapittel 8. Mobbing og krenkelser i skolen kan være alvorlig vold mot barn, og tiltak og anbefalinger i kapittel 5 er derfor også viktige for å forhindre mobbing og krenkelser i skolen.

I elevundersøkelsen fra 2016 rapporterte 6,3 prosent av elevene at de opplever mobbing fra medelever eller ansatte på skolen to til tre ganger i måneden eller mer.¹¹⁴

Det å bli utsatt for mobbing, kan ha alvorlige konsekvenser for utbyttet av utdanningen. Elever som har vært utsatt for mobbing har lavere skolekarakterer sammenlignet med andre elever.¹¹⁵ Elever med lavere karaktersnitt har større frafall i videregående opplæring.¹¹⁶ Det ser altså ut til å være direkte sammenheng mellom mobbing, læringstap og frafall i videregående opplæring.

Barn som sier fra at de blir mobbet, blir ikke alltid tatt på alvor. Dette gjelder både på skolenivå, og dersom elever ønsker å klage på skolens behandling av en mobbesak.¹¹⁷

Det er grunn til å tro at enkelte grupper av barn er mer utsatt for mobbing på skolen enn andre barn. Dette gjelder for eksempel barn med funksjonsnedsettelse og barn med minoritetsbakgrunn. En mindre undersøkelse blant 81 foreldre til barn med synshemming, viste at 40 prosent av barna opplevde å bli mobbet. De fleste av disse rapporterte om mobbing over lengre tid.¹¹⁸ En kunnskapsoppsummering fra 2015¹¹⁹ viser at barn med minoritets- og innvandrerbakgrunn opplever mobbing oftere enn andre barn. Kunnskapen om forekomsten av mobbing mot sårbare grupper er imidlertid mangelfull.

Barneombudet er bekymret for at mobbetalene er vedvarende høye, til tross for at det i mange år har vært rettet stor oppmerksomhet mot arbeid mot mobbing. Det er behov for å se på nye tiltak. Myndighetene arbeider med flere lovendringer for bedre å sikre elever retten til et godt skolemiljø.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å styrke innsatsen for å bekjempe mobbing i skolen ytterligere, blant annet gjennom å

- sikre en effektiv og tilgjengelig klageordning i mobbesaker, og at barn blir hørt i klagebehandling
- sette i gang forskning om mobbing og krenkelses mot barn i særlig sårbare grupper, og styrke målrettet forebyggende arbeid inn mot disse gruppene
- styrke det forebyggende arbeidet mot mobbing, og iverksette tiltak for å bedre kunnskapen om mobbing både blant elever, foreldre og lærere
- sikre at barn som opplever mobbing får nødvendig oppfølging, og at det settes i verk tiltak, slik at de kan ta igjen læring som er tapt på grunn av mobbingen

C. MINORITETER OG URFOLKS KULTURELLE RETTIGHETER (ART. 30)

Merknad 61 - statens rapport 8 B og C

For samiske barn er muligheten til å lære sitt språk en viktig del av den kulturelle identiteten deres. I situasjoner der foreldrene selv ikke behersker samisk, blir barnehagen og skolen viktige språkarenaer. Disse to arenaene må ses i sammenheng. I barnehagesektoren er forpliktelsen til å tilby et samisk barnehagetilbud vag og avhengig av praktiske hensyn. Samtidig er det gjennom barnehagene utenfor samisk forvaltningsområde at barn rekrutteres til opplæring i og på samisk på skolen. Evalueringer viser at tilskudd til barnehagene for å styrke

samisk språk er effektivt.¹²⁰

I skolesektoren er det viktig at opplæring i og på samisk holder god kvalitet. I dag får ikke alle samiske elever oppfylt retten til opplæring i og på samisk. Det er fremdeles mangel på læremidler på samisk, og på samisktalende lærere.¹²¹ Antallet elever som får samisk språkopplæring har falt drastisk fra 2005, og har nå stabilisert seg på et lavt nivå. Det er en liten oppgang i antallet elever som mottar lulesamisk opplæring, mens nedgangen i sørsamisk opplæring derimot er veldig stor.¹²²

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten

- intensiverer arbeidet med tilskudd til samiske barnehager og tydeliggjør kommunenes ansvar for å legge til rette for at samiske barn kan lære sitt språk
- intensiverer arbeidet for å sikre retten til opplæring i skolen i og på samisk gjennom god informasjon om den retten barna har, stabil og god finansiering av fjernundervisning og utvikling av gode læremidler til dette formålet

D. UTDANNING OM MENNESKERETTIGHETER

Merknad 18 - Statens rapport 8 D

Barneombudet møter mange barn og unge på skoler, hvor vi informerer dem om barnekonvensjonen. Overraskende mange barn gir fortsatt uttrykk for at barns rettigheter er noe som gjelder for barn andre steder i verden, der man ikke har det så godt som i Norge. Barneombudet mener skolen må dreie undervisningen slik at barn lærer at barnekonvensjonen også gjelder for dem, og hvilken betydning den kan ha for deres liv - for eksempel at de har rett til å bli hørt, at forbudet mot diskriminering også gjelder for barn, og at barn har rett til beskyttelse mot vold og overgrep. Denne kunnskapen må sikres i det pågående arbeidet med den generelle læreplanen og de fagspesifikke læreplanene i norsk skole.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å sikre at kunnskap om barnekonvensjonen i større grad implementeres i læreplanene, både den generelle læreplanen og faglæreplanene. Læreplanene bør klargjøre at barn må lære om barnekonvensjonens betydning både internasjonalt og for barn i Norge.

118 Norges Blindeforbund, rapport (2015)

119 Institutt for samfunnsforskning, rapport 2015:001

120 NOU 2016:18

121 NOU 2016:18, s. 118

122 Sami Allaskuvla (Sami University College) og Foreningen Norden, rapport 1/2015

FOTO: Dmitry Ratushny

KAPITTEL 9

SPESIELLE BESKYTTELSESTILTAK

ART. 22, 30, 32, 33, 35, 36, 37 (b-d) OG 38-40

123 Tallene er basert på statistikk fra Utlendingsdirektoratet, mottatt på e-post 28.9.2016

124 NTNU Samfunnsforskning, rapport (2015)

125 Regneeksempel: Ektepar med to barn i mottak som venter på behandling av søknaden sin: kr 7500/mnd. (kr 5900/mnd etter avslag). Sosialstønad veiledende satser for ektepar med to barn: 14 950,- (Kilder: Rundskriv A-2/2015 og RS 2008-035V1)

126 Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter, temarapport (2016)

127 Krav til mottak for enslige mindreårige er regulert i flere rundskriv fra UDI. Krav til barneverninstitusjoner er regulert i barnevernloven kapittel 5a.

128 Adresseavisen 11.1.2017: basert på tall fra Utlendingsdirektoratet

129 Barneombudets rapport (2013)

130 Jensen m.fl. (2014)

A. BARN PÅ FLUKT OG ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE (ART. 22)

Merknad 51-52 - statens rapport 9 A

LEVESTANDARD I ASYLMOTTAK

Asylmottak er ment å være et midlertidig botilbud. I dag bor mange barnefamilier av ulike årsaker lang tid i mottak. Per 31.8.2016 bodde 6 543 barn i norske mottak. For 503 av disse hadde det gått mer enn tre år siden asylsøknaden ble registrert. 286 barn hadde oppholdstillatelse i Norge, men skal ikke bosettes i en kommune – disse skal bo i mottak på ubestemt tid.¹²³ Tvil om foreldrenes identitet er en viktig årsak til at barn ikke skal bosettes.

En undersøkelse fra 2015 viser at bostandarden i mottakene er svært enkel, og undersøkelsen problematiserer konsekvensene for barn av å bo under slike forhold over tid.¹²⁴ Familier i mottak forventes å leve for en økonomisk stønad som er om lag halvparten så stor som sosialhjelpsmottakere.¹²⁵ Barneombudet er bekymret for at levekårene over tid vil kunne påvirke barnas utvikling negativt, og at den svært lave levestandarden over tid vil kunne hindre integrering og deltakelse i samfunnet.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter arbeider systematisk for at barn bor kortest mulig tid i asylmottak. Staten bør innføre standarder for opphold i asylmottak som sikrer barn som bor der en forsvarlig levestandard som gir dem mulighet til inkludering og deltakelse.

IVARETAKELSE AV ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere og flykninger er delt mellom Utlendingsdirektoratet, som har ansvaret for enslige mindreårige over 15 år, og Barne- og ungdoms- og familiedirektoratet, som har ansvaret for de under 15 år. Det fattes ikke formelle vedtak om omsorgsovertakelse for hvert enkelt barn. Dette gjør at de juridiske rammene for omsorg for disse barna er svakere enn for andre barn uten foreldre eller andre omsorgspersoner i Norge. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter har konkludert med at forskjells-

behandlingen enslige mindreårige utsettes for når det gjelder omsorgstilbud, er i strid med barnekonvensjonen.¹²⁶

Enslige mindreårige asylsøkere over 15 år plasseres i asylmottak med noe ekstra bemanning og kompetanse. Kravene til slike mottak er imidlertid langt svakere enn kravene til ordinære barneverntiltak, for eksempel når det gjelder kompetanse, bemanning, tilsyn og klageadgang.¹²⁷ 182 barn forsvant fra slike mottak i 2016.¹²⁸ Barneombudet har også hatt samtaler med barn som forteller at konfliktnivået på mottakene kan være høyt, og at de ansatte ikke nødvendigvis får dette med seg.¹²⁹

Enslige mindreårige asylsøkere er en sårbar gruppe. Mange har traumatiske opplevelser bak seg før de kom til Norge, og nyere forskning tyder på at den psykiske helsen til denne gruppen barn ikke blir bedre de første to årene i Norge.¹³⁰ Dette taler for å bygge opp et sterkere omsorgstilbud til denne gruppen, heller enn å bygge ned.

Det har i 2016 og 2017 vært en økning i antallet enslige mindreårige asylsøkere som får midlertidige tillatelser. Barneombudet mottar bekymringsmeldinger om at enslige mindreårige asylsøkere med midlertidige tillatelser sliter med blant annet psykiske helseproblemer, selvskadings- og selvmordsproblematikk og høyt skolefravær.

Barneombudet mener at oppfølgingen av enslige mindreårige asylsøkere ikke gir trygghet og nødvendig humanitær assistanse, helsemessig oppfølging og rehabilitering i tråd med konvensjonens artikkel 22 og 39.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å iverksette tiltak for å bedre ivaretagelse av enslige mindreårige asylsøkere, herunder å

- fatte klare vedtak om omsorgsansvar for alle enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet, og sikre dem et forsvarlig bo- og omsorgstilbud etter de samme standardene for som for andre barn uten omsorgspersoner
- forebygge at enslige mindreårige forsvinner fra asylmottak, og iverksette nødvendige tiltak for å oppspore barn som forsvinner
- sikre at det gjøres individuelle vurderinger av den enkeltes behov for oppfølging, særlig når det gjelder psykisk helse og utdanning, og at et lavterskel psykisk helsetilbud med kompetanse på enslige mindreåriges

behov er tilgjengelig

• *endre utlendingsforskriften, slik at det ikke lenger blir mulig å gi midlertidige tillatelser til enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år*

B. MINORITETSBARN OG BARN SOM TILHØRER URFOLKSGRUPPER (ART. 30)

Manglende tillit mellom familier med minoritetsbakgrunn og barnevernet er en utfordring.¹³¹ Det er behov for større flerkulturell forståelse i barnevernet.¹³² Samtidig har familiene ofte en manglende forståelse av barnevernets oppgaver. Dette kan i verste fall føre til at barn ikke får rett hjelp til rett tid. Barnets rett til omsorg og beskyttelse må alltid stå i fokus.

Det er også utfordringer i barnevernets evne til å ivareta kulturelle rettigheter for barn av urfolk og nasjonale minoriteter, for eksempel i fosterhjem for samiske barn og rom-barn.

Barneombudet er glad for at myndighetene har igangsatt forskning og utarbeidet en handlingsplan for bedre tillit mellom minoritetsgrupper og barnevernet. Vi mener det er viktig at barn og unge selv blir involvert i arbeidet.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer at barn og unge fra ulike minoritetsgrupper får delta i arbeidet med å bedre tillit og samarbeid mellom barnevern og minoritetsgrupper.

C. MENNESKEHANDEL (ART. 32-36)

Merknad 53, 54 – statens rapport 9D

I perioden januar 2012 til juni 2015 skal 139 antatte mindreårige ofre for menneskehandel vært i kontakt med norske myndigheter.¹³³ Barneombudet er bekymret for at det kan være mørketall for menneskehandel med mindreårige i Norge, og at relativt få saker når domstolene.

Systemene som skal fange opp ofre for menneskehandel fremstår som fragmenterte, og til tider dårlig koordinert. En forskningsrapport fra 2015¹³⁴ viser betydelig variasjon i

den oppfølgingen de mindreårige ofrene får. Sjansen for at ungdommer fanges opp og får oppfølging som mulig ofre for menneskehandel, avhenger både av hvilken kommune de er i, og hvilken etterforsker eller saksbehandler som er på jobb. Rapporten drøfter også plassering av mindreårige antatte ofre for menneskehandel på institusjon etter barnevernloven § 4-29. Formålet med en slik plassering er å beskytte barna mot re-trafikkering. Rapporten peker på flere positive sider ved slike plasseringer, men identifiserer også flere problemer. Blant problemene er ungdommens rettsikkerhet, muligheten for å yte nødvendig, god omsorg innenfor rammene av en tvangsplassering, og uklare framtidsutsikter for ungdommen, dersom det ikke blir tatt ut tiltale i straffesaken mot eventuelle bakmenn.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler Norge å

- *sikre at det finnes effektive og kompetente enheter innenfor barnevern og politi som kan beskytte barn som er antatte ofre for menneskehandel og annen utnyttelse*
- *sette i gang kompetanseheving om menneskehandel i alle relevante etater, herunder mottaksapparatet, utlendingsmyndighetene, barnevernet og politiet, slik at mulige mindreårige ofre kan bli fanget opp og få beskyttelse så tidlig som mulig*
- *sikre at det utarbeides rutiner for så tidlig som mulig å kartlegge alle enslige mindreårige asylsøkere, med tanke på å avdekke menneskehandel og annen utnyttning*
- *følge opp evalueringen av tvangsplassering av mindreårige antatte ofre for menneskehandel etter barnevernloven § 4-29, og iverksette nødvendige tiltak for å gi god omsorg til ungdommer plassert etter denne bestemmelsen*

131 Se blant annet Fylkesnes m.fl. (2015)

132 NTNU Samfunnsforskning, rapport (2017)

133 FAFO rapport 2015:45

134 FAFO rapport 2015:45

135 Politidirektoratet, rapportering (2016)

136 Vedlegg til statens rapport, punkt 5 A) og D)

137 EL20.01.2012 nr. 6

138 Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2016)

139 NOAS rapport (2015)

140 Nasjonalt organ for forebygging av tortur, opprettet i tråd med tilleggsprotokollen til Torturkonvensjonen (OPCAT)

141 Sivilombudsmannens forebyggingsenhet mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse, besøksrapport (2015)

D. BARN I FENGSEL (ART. 37 b-d OG 40)

Merknad 58 – statens rapport 9 F og 9 G

POLITIAARREST

I 2016 ble barn satt i politiarrest 343 ganger. 34 barn satt i arresten i mer enn 24 timer, til tross for straffeprosesslovens bestemmelse om at mindreårige skal fremstilles for fengsling så snart som mulig, og senest dagen etter pågripelsen.¹³⁵

Det er positivt at antallet innsettelse av barn i politiarresten har gått ned de siste årene, og at det nå blir ført statistikk over antallet barn i arrest. Likevel blir fremdeles et betydelig antall mindreårige satt i politiarrest. Det er enighet om at forholdene i arrest er uegnet for barn. Variasjon mellom politidistriktene tyder på at det er mulig å forebygge bedre mange steder.

ANBEFALING:

Barneombudet anbefaler at staten

- *i tilfeller der det er absolutt nødvendig å pågripe et barn, pålegger politiet å sikre at forholdene i arresten legges til rette, slik at det blir minst mulig skadelig for barnet.*
- *innfører strengere retningslinjer og innrapporteringer for politiets bruk av politiarrest overfor mindreårige, slik at lovverket følges opp på en bedre måte*

ISOLASJON I VARETEKT OG UNDER SONING

Det er gledelig at det er få barn i fengsel i Norge. Opprettelsen av ungdomsfengsler har trolig gjort det mulig for ungdommer i fengsel å ha meningsfylt kontakt med jevnaldrende i større grad enn tidligere. De få barna som er i fengsel, står i likevel i fare for å bli isolert av flere årsaker. For det første blir fremdeles ungdommer fengslet i anstalter for voksne, der de i praksis blir avskåret fra sosial kontakt med andre innsatte. Statistikkvedlegget til statsrapporten viser at så mange som 15 av de 25 ungdommene som var fengslet i 2015, satt i fengsler for voksne.¹³⁶

En annen årsak til isolasjon er beslutning om utelukkelse fra fellesskapet. Det er positivt at staten i 2012 vedtok endringer i straffegjennomføringsloven, slik at utelukkelse fra fellesskapet ikke lenger skal kunne brukes som disiplinærtiltak overfor mindreårige, og at utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak skal begrenses til maksimalt syv dager.¹³⁷ Barneombudet er bekymret for at flere av endringene fremdeles ikke er trådt i kraft.

ANBEFALING:

Barneombudet viser til FNs barnekomités generelle kommentar nr. 10 avsnitt 89, og henstiller om at Norge snarest

- *iverksetter forbudet mot bruk av isolasjon som disiplinærtiltak overfor mindreårige*
- *sikrer at bestemmelsen som skal begrense adgangen til å utelukke mindreårige fra fellesskapet som forebyggende tiltak til maksimalt syv dager trer i kraft, og at norske myndigheter vurderer å begrense denne muligheten ytterligere*

FENGSLING AV BARN VED TVANGSRETUR

I 2016 ble minst 145 barn frihetsberøvet i forbindelse med retur, uavhengig av alder. 17 av barna var fengslet i mer enn tre døgn.¹³⁸ De fleste av barna blir pågrepet og fengslet sammen med familiene sine. Regelverket for fengsling av barn i utlendingsloven er uklart og mangelfullt. Dette har blant annet medført at hensynet til barnet ikke blir tilstrekkelig vurdert av domstolen, når en familie fremstilles for fengsling etter utlendingsloven. Barn blir vurdert ut fra statens behov for å fengsle foreldrene. Alternativer til fengsling av barnefamilier brukes i for liten grad.¹³⁹

Barn som frihetsberøves i utlendingssaker, blir plassert på politiets utlendingsinternat på Trandum. Nasjonal Forebyggende Mekanisme (NFM)¹⁴⁰ besøkte Trandum i 2015, og konkluderte med at utlendingsinternatet ikke var et egnet sted for barn, blant annet på grunn av familieavdelingens beliggenhet i tilknytning til avdelinger for andre voksne innsatte.¹⁴¹

Det finnes ikke egne regler for tvangsbruk overfor barn på som er frihetsberøvet på Trandum.

Høsten 2016 sendte Justisdepartementet et forslag på høring om nye regler om tvangsbruk i utlendingsloven. I høringsnotatet blir det blant annet foreslått prosessregler som er ment å ivareta barns rettigheter, og en øvre grense for hvor lenge et barn kan holdes fengslet. Barneombudet og flere andre er kritiske til at forslaget har vide unntaksbestemmelser fra maksimaltiden, og dermed fremdeles innebærer en mulighet for langvarig fengsling av barn.

Anbefaling Barneombudet ber Norge å forby fengsling av barn i forbindelse med utlendingskontroll. Som et minimum må norske myndigheter innføre klare regler om pågrepelse og fengsling av barn i utlendingsaker, og klare regler for tvangsbruk når barn er frihetsberøvet på Trandum. Blant annet må det lovfestes en absolutt makstid for frihetsberøvelse av barn. Alternativer til fengsling av barnefamilier må utredes og tas i bruk. Barnefamilier må pågripes på en skånsom måte. Fengsling må kun brukes for kortest mulig tid, som en aller siste utvei, på steder som er egnet for barn.

ANBEFALING:

Barneombudet ber Norge å forby fengsling av barn i forbindelse med utlendingskontroll. Som et minimum må norske myndigheter innføre klare regler om pågrepelse og fengsling av barn i utlendingsaker, og klare regler for tvangsbruk når barn er frihetsberøvet på Trandum. Blant annet må det lovfestes en absolutt makstid for frihetsberøvelse av barn. Alternativer til fengsling av barnefamilier må utredes og tas i bruk. Barnefamilier må pågripes på en skånsom måte. Fengsling må kun brukes for kortest mulig tid, som en aller siste utvei, på steder som er egnet for barn.

FOTO: Alessio Lin

REFERANSER

LOVER OG FORARBEID

Barnevernloven: Lov av 17.07.1992 nr. 100 om barneverntjenester

Opplæringslova: Lov av 17.07.1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregående opplæringa

Lov om spesialisthelsetjenesten (spesialisthelsetjenesteloven): Lov av 02.07.1999 nr. 61 om spesialisthelsetjenesten m.m.

Lov om helsepersonell (helsepersonelloven): Lov av 02.07.1999 nr. 64 om helsepersonell mv.

Barnehageloven: Lov av 17.06.2005 nr. 64 om barnehager

Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester (helse- og omsorgstjenesteloven): Lov av 24.06.2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK): Europarådets konvensjon av 4.november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter

EL20.01.2012 nr. 6: Lov om endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff)

Utlendingsforskriften: Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (endring fra 1.9.2016)

Utlendingsforskriften § 14-2 (endring fra 1.9.2016): Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her

RUNDSKRIV

Rundskriv RS 2008-035V1: Rutiner og satser for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak, regulerte satser 2016.

Rundskriv RS 2011-025: Tilskudd til vertskommuner for asylmottak og omsorgssenter, Utlendingsdirektoratet

Rundskriv A-2/2015: Statlige veiledende retningslinjer for økonomisk stønad 2016

FORARBEIDER (OFFENTLIGE UTREDNINGER OG PROPOSISJONER)

NOU 2011:20 Ungdom, makt og medvirkning

NOU 2013: 1: Det livssynedåpne samfunn - En helhetlig tros- og livssynspolitikk

NOU 2015: 2: Å høre til - Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø

NOU 2016: 16 Ny barnevernslov - Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse

NOU 2016: 17 På lik linje - Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemning

NOU 2016:18 Hjertespråket - Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk

Prop. 73 L (2016-2017) Endringer i barnevernloven (barnevernsreform) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-73-l-20162017/id2546056/>

STORTINGSMELDINGER

St.meld. nr. 37 (2007-2008): Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn - (kriminalomsorgsmelding)

Meld.St.17 (2015-2016): Trygghet og omsorg - Fosterhjem til barns beste

HØYESTERETTSAVGJØRELSE

Norsk Retstidende 2013 s. 588, HR-2013-00881-A
Norsk Retstidende 2015 s. 93 («Maria-dommen»)

KOMMENTARER FRA FN'S BARNEKOMITE

Avsluttende merknader fra FNs Barnekomite 2000, 2005 og 2010

REGJERINGSSTRATEGIER (NASJONALE STRATEGIER)

Regjeringens strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020): Bolig for Velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)

Regjeringens strategi mot barnefattigdom (2015-2017): Barn som lever i fattigdom - Regjeringens strategi mot barnefattigdom (2015-2017), Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2015) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barn-som-lever-i-fattigdom/id2410107/>

Regjeringens strategi for ungdomshelse (2016-2021): #Ungdomshelse - Regjeringens strategi for ungdomshelse 2016- 2021, Helse- og omsorgsdepartementet (2016)

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009): Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo, A-0027 B

HØRINGER

Helse- og omsorgsdepartementet, høring (2015): Høring - anbefalinger fra ekspertgruppe om helsetilbudet for personer som opplever kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori, 2015

Helse- og omsorgsdepartementet, høring (2016): Høyriing - Barn sin rett til medverknad og medråderett etter pasient- og brukarrettslova, helsepersonell si ivaretaking av barn som pårørande og etterlatne, diverse andre endringar i helsepersonellova m.m, 2016 <https://www.regjeringen.no/contentassets/38b2c5b39a864941b92898a545f3a650/horingsnotat.pdf>

Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2015): Høringsnotat - Endringer i utlendingsloven (innstramninger II) Snr. 15/8555

Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2016): *Høring om forslag til endringer i utlendingslovens regler om tvangsmidler (Justis- og beredskapsdepartementet 19.12.2016)*

Justis- og beredskapsdepartementet, høring (2017): *Høringsbrev – tilknytningskrav for familieinnvandring 3.2.2017 <http://bit.ly/2ouKERk>*

RAPPORTER

Advokatfirmaene Økland & Co DA og PwC: *Utredning av behovet for et utvidet vern mot diskriminering på grunn av alder, Advokat Else Leona McClimans (Økland og co), Advokat Ph.d Helga Aune (PwC), Advokat Malin Renate Ranheim (Økland og co)*

Barneombudets rapport (2010): *Maktesløst tilsyn. Tilsyns- og klagesystemet i barnevernet, rapport nr. 1 - 2010*

Barneombudets rapport (2012): *Barnets stemme stilner stormen*

Barneombudets rapport (2013): *Helse på barns premisser, <http://bit.ly/1IZWIGn>*

Barneombudets rapport (2014): *Jeg vil drømme gode drømmer – barnehøring om krenkelser i skolen*

Barneombudets rapport (2015): *Grenseløs omsorg - om bruk av tvang i barnevern og psykisk helsevern*

Barneombudets rapport (2017): *Uten mål og mening – Elever med spesialundervisning i skolen*

Barneombudets ekspertgruppe med barn som har opplevd vold i hjemmet (2009)

Barneombudets ekspertgruppe med barn som har opplevd incest (2010)

Barneombudets ekspertgruppe (2011)

Barneombudets ekspertgruppe med barn 11-13 år som har opplevd vold i hjemmet (2016)

Barneombudets ekspertgruppe med barn med utviste foreldre (2012)

Barneombudets ekspertgruppe med unge (15-30 år) som har opplevd vold og overgrep (2017)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Oppvekstrapporten 2017. *Økte forskjeller - gjør det noe? <https://www.bufo.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003918>*

By og regionforskningsinstituttet NIBR, rapport 2016:20: *Kommunal organisering 2016 – Redegjørelse for Kommunal- og moderniseringsdepartementets organisasjonsdatabase, Lars Chr. Monkerud, Marthe Indset, Sigrid Stokstad, Jan Erling Klausen, NIBR By- og regionforskningsinstituttet, Høyskolen i Oslo og Akershus*

De Nordiske barneombudene og barnemedisinske eksperter, felles opprop 30.09.13: *La guttene selv få bestemme om de skal omskjæres, <http://bit.ly/1qz4TQf>*

FAFO, rapport 2014:44: *Gratis kjernetid i barnehager. Sluttrapport, Beret Bråten, Nina Drange, Hedda Haakestad og Kjetil Telle*

FAFO, rapport 2014:50, *Et skritt på veien - Evaluering av Handlingsplan for å bedre levekårene blant rom i Oslo, Gyri Tyldum og Jon Horgen Friberg*

FAFO, rapport 2015:45, *Ikke våre barn – identifisering og oppfølging av mindreårige ofre for menneskehandel i Norge, Guri Tyldum, Hilde Lidén, May-Len Skilbrei, Carmen From Dalseng og Kristian Takvam Kindt*

Helsedirektoratet rapport (2010): *Utviklingsstrategi for helsestasjons- og skolehelsetjenesten, rapport IS-1798*

Helsedirektoratet (2011): *Nasjonal retningslinje for gravide i legemiddelassistert rehabilitering (LAR) og oppfølging av familier frem til barnet når skolealder*

Helsedirektoratet rapport IS – 0496 (2015): *Rett til rett kjønn-helse til alle kjønn. Utredning av vilkår for endring av juridisk kjønn og organisering av helsetjenester for personer som opplever kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori,*

Helsedirektoratet rapport 11/2015: *Barn som pårørende – Resultater fra en multisenterstudie, IS-0522*

Helsedirektoratet rapport (2016): *Kartlegging av årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten (IS-2543)*

Helsetilsynet rapport 2/2012: *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2012/helsetilsynetrapport2_2012.pdf*

Helsetilsynet rapport 2/2013: *Glemmer kommunene barn og unge i møte med økonomisk vanskeligstilte familier? - Kartlegging og individuell vurdering av barns livssituasjon og behov ved søknader om økonomisk stønad. Oppsummering av landsomfattende tilsyn 2012, mars 2013 https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2013/helsetilsynetrapport2_2013.pdf*

Helsetilsynet rapport 4/2014: *Helsestasjonen – hjelp i rett tid? – Oppsummering av landsomfattende tilsyn med helsestasjoner 2013*

Helsetilsynet rapport 1/2015: *«-Bare en ekstra tallerken på bordet?» - Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2013 og 2014 med kommunens arbeid med oppfølging av barn som bor i fosterhjem*

Helsetilsynet rapport 1/2017: *Bekymring i skuffen. Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2015 og 2016 med barnevernets arbeid med meldinger og tilbakemelding til den som har meldt.*

Institutt for samfunnsforskning, rapport 2015:001: *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge – En kunnskapsoppsummering, Arnfinn H. Midtbøen og Hilde Lidén*

Institutt for samfunnsforskning, rapport 2016:19: *Hva skjer når 16-åringer får lov til å stemme? Resultater fra*

evalueringene av to forsøk med nedsatt stemmerettsalder, Johannes Bergh (red.), Guro Ødegård, Jo Saglie, Marte Winsvold, Jacob Aars

Kunnskapssenter for utdanning 1/2015: Frafall i videregående opplæring - En systematisk kunnskapsoversikt, Sølvi Lillejord, Kristoffer Halvorsrud, Erik Ruud, Konrad Morgan, Tor Freyr, Peder Fischer-Griffiths, Ole Johan Eikeland, Trond Eiliv Hauge, Anne Dåsvatn Homme og Terje Manger
www.kunnskapssenter.no

Kripos (2016): Seksuelle overgrep mot barn under 14 år

Kripos april 2017: Tall Barneombudet har innhentet fra Kriminalpolitisen (KRIPPOS) april 2017

Medietilsynet (2016), Barn og Medier, http://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2016_barnogmedier.pdf

Nasjonal elevundersøkelse 2015, Vedlegg, Fylkestall 2015 (vedlegg til nasjonal oversikt UDIR 2016) <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/elevundersokelsen-2015/>

NKVTS rapport 3:2016: «Takk for at du spør!» En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere, Carolina Øverli og Linda Holen Moen

NKVTS rapport 6:2016: Behandlingstilbudet til barn som er utsatt for og som utøver vold og seksuelle overgrep - En nasjonal kartleggingsundersøkelse, Tonje Holt, Lisa Govasli Nilsen, Linda Holen Moen og Ingunn Rangul Askeland.

NKVTS rapport 2:2017: «Om du tør å spørre, tør folk å svare»: Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn, Ingvil Thallaug Øverli, Solveig Bergman og Ann-Kristin Finstad

NOAS rapport (2015): Frihet først - En rapport om alternativer til internering, Norsk organisasjon for asylsøkere.

Norges Blindeforbund rapport (2015): Rapport om barn med synshemming, Ipsos MMI 2015

Norges Handikapforbund (NHF) i samarbeid med forskningsinstituttet IRIS (International Research Institute of Stavanger): Landsomfattende kartlegging av 784 skoler, <http://www.nhf.no/meny/vi-mener/hjertesaker/skole>

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter, Temarapport 2016: Omsorg for enslige mindredårige asylsøkere

NOVA rapport 1/14: Barn i asylsaker - Evaluering og kartlegging av hvordan barns situasjon blir belyst i Utlendingsnemndas saksbehandling, herunder høring av barn, Elisabeth Gording Stang og Hilde Lidén

NOVA rapport 5/16, Vold og overgrep mot barn og unge - omfang og utviklingstrekk 2007-2015, Svein Mossige og Kari Stefansen

NOVA rapport 7/16: Tjenestetilbudet til familier som har barn med funksjonsnedsettelse, Aisha Synnøve Demiri og Tonje Gundersen

NTNU RKBU rapport (2015), Psykisk helse hos barn og unge i barnevernsinstitusjoner. Resultater fra forskningsprosjektet, Nanna S. Kayed, Thomas Jozefiak, Tormod Rimehaug, Torill Tjelflaot, Ann-Mari Brubakk og Lars Wichstrøm, <http://bit.ly/2ddp32P>

NTNU Samfunnsforskning, rapport (2015): Levekår for barn i asylsøkerfasen - Dokumentasjonsrapport, Berit Berg og Kristian Rose Trondstad (red.), NTNU Samfunnsforskning.

NTNU Samfunnsforskning, rapport (2016): Mobbing, krenkelser og arbeidsro i skolen - Analyse av Elevundersøkelsen 2016, Christian Wendelborg, NTNU samfunnsforskning, <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/elevundersokelsen-2016-mobbing-og-arbeidsro/>

NTNU Samfunnsforskning, rapport (2017): Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier, Gry Mette D. Haugen, Veronika Paulsen og Joakim Caspersen.

Politidirektoratet (2016): Rapportering til Justis- og beredskapsdepartementet, Arrestforhold, oversittere og barn i arrest 3. tertial 2016 [E-post fra Politidirektoratet til Barneombudet datert 22.2.2017]

Rapport til Barne- og likestillingsdepartementet fra arbeidsgruppen for implementering av barnekonvensjonen i fylkesmannsembetene (2015)

Redd Barna, rapport (2016): Rettene til LHBTI-barn i Norge. Vurdering og tilrådingar i lys av FN sin barnekonvensjon.

Riksrevisjonen 3:15 (2011-2012), Riksrevisjonens undersøkelse om det kommunale barnevernet og bruken av statlige virkemidler

Sami Allaskuvla (Sami University College) og Foreningen Norden, rapport 1/2015: Samiske tall forteller 8 - Kommentert samisk statistikk 2015, Sami Allaskuvla og Foreningen Norden, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/samiske-tall-forteller-8/id2458413/>

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse (2015), Besøksrapport (2015): Besøksrapport 2015 - Politiets Utlendingsinternat på Trandum 19.-21. mai 2015.

SOS Barnebyer Norge (2016): SOS-barnebyers søskenbarometer 2016 (august 2016) - spørreundersøkelse blant barnevernledere i Norge - 42 % har besvart undersøkelsen.

Statens rapport (2016), vedlegg

Universitetet i Tromsø i samarbeid med Samisk nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsevern og rus (SANKS) (2012-2014): Saminor 2

Utdanningsdirektoratet (2015): *Tilsyn med veiledning skaper endring. Fylkesmennenes tilsyn med opplærings- og barnehageområdet i 2015* <https://www.udir.no/globalassets/filer/regelverk/tilsyn/fylkesmenn-og-tilsyn.pdf>

WHO rapport (2013): *European Report on Preventing Child Maltreatment*, Dinesh Sethi, Mark Bellis, Karen Hughes, Ruth Gilbert, Francesco Mitis and Gauden Galea, World Health Organization, 2013, http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

LITTERATUR

Baugerud og Melinder (2012): *Maltreated Children's Memory of Stressful Removals from Their Biological Parents*, Gunn Astrid Baugerud og Annika Melinder, I: Applied Cognitive Psychology, Volume 26, Issue 2, pages 261–270, March/April 2012, doi: 10.1002/acp.1817

Egedius og Torp (2016): *Jesussoldaten- Gutten som skulle vinne landet for Gud*, Tonje Egedius og Anders Torp, Cappelen Damm, 2016

Fylkesnes m.fl. (2015): *Frykten for barnevernet - En undersøkelse av etniske minoritetsforeldres oppfatninger*, Marte Knag Fylkesnes, Anette C. Iversen, Ragnhild Bjørknes og Lennart Nygren i: Tidsskrift for norsk barnevern 2/2015, volum 92

Hamilton m.fl. (2010): *Ophthalmic, clinical and visual electrophysiological findings in children born to mothers prescribed substitute methadone in pregnancy*, Hamilton R, McGlone L, MacKinnon JR, Russel HC, Bradnam MS, Mactier H., I: Br J Ophthalmol, 2010

Jensen m.fl. (2014): *Development of mental health problems – a follow-up study of unaccompanied refugee minors*, Tine K. Jensen, Envor M. Bjørge Skårdalsmo og Krister W. Fjermestad, i: Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health 2014 8:29, DOI: 10.1186/1753-2000-8-29

Kjær og Mossige (2013): *Barnevernets henleggelse av meldinger som omhandler vold og seksuelle overgrep*, i: Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål, 02:2013

Kognijenberg (2013): *A prospective study of the cognitive development of children prenatally exposed to opioid maintenance treatment (OMT)*, Carolien Kognijenberg, 2013.

Strøm m.fl. (2013): *Exposure to life adversity in high school and later work participation: A longitudinal population-based study*, Ida Frugård Strøm, Thoresen S, Wentzel-Larsen T, Hjemdal OK, Lien L, Dyb G, *Journal of Adolescence* 36 (2013) 1143–1151, doi: 10.1016/j.adolescence.2013.09.003.

Winsvold m.fl. (2012): *Stabile eller ustabile søskenplassering i barnevernet*, Aina Winsvold, Kirsti Valset, Sten-Erik Clausen, Lars Kristofersen, august 2012

MEDIA

ABC Nyheter 20.6.2015: <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2015/06/20/225077/det-er-en-menneskerett-ta-rombarn-ut-av-skolen>

Adresseavisen 11.1.2017: *182 asylsøkere har forsvunnet fra mottak* (Basert på tall fra utlendingsdirektoratet), <http://adresa.alda.no/>

Aftenposten 18.10.2013: *Rituell omskjæring av gutter bryter medisinsk-etiske prinsipper* (kronikk) <http://bit.ly/2p7WLLc>

Bergens Tidende 02.02.2016: *Dette vet vi om LAR-barna*, Monica Safri, Gabrielle Welle-Strand, Thomas Clausen, Jørgen G. Bramness

Dagens Medisin 24.04.2017: *Barn og unge i psykisk helsevern venter lengre enn før*, Lisbeth Nilsen <http://bit.ly/2q5xApY>

NRK nyheter 9.07.2016: *Tenk om barna blir knivstukket*, Trine Bråthen <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/xl/-tenk-om-barna-blir-knivstukket-1.13009739>

NRK Nordland 13.07.2016: *Politiet etterforsker 17 nye saker i Tysfjord* (Tysfjordsaken) <https://www.nrk.no/nordland/politiet-etterforsker-17-nye-saker-i-tysfjord-1.13040870>.

Sykepleien 29.01.2014: *Pengene har gått i det store sluket*, Ann-Kristin Bloch Helmers og Kari Anne Dolone, <https://sykepleien.no/2014/01/helsesosterkronene-har-gatt-i-det-store-sluket>

Vårt Land 26.04.2016: *Varsler om psykiske overgrep*, Sentermenigheten, <http://www.vl.no/nyhet/varsler-om-psykiske-overgrep-1.717436>

NETTSIDER

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, statistikk om barn og samlivsbrudd https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, statistikk om barnevern https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, statistikk om vold mot barn https://www.bufdir.no/vold/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge/Vold_mot_barn/

Brev fra Helse- og omsorgsminister Bent Høie til Stortinget 30.06.2015 med tall fra Statistisk sentralbyrå, <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2014-2015/dok15-201415-1216-vedlegg.pdf>

Folkhelseinstituttet.no: Psykisk helse hos barn og unge, <http://bit.ly/2qoHSFt>

Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold (FRI): <http://bit.ly/2emTobd>

Helsenorge.no: Graviditet og legemidler <https://helsenorge.no/legemidler/graviditet-og-legemidler>

Regjeringen.no, pressemelding 12.08.2016: 135 flere årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/135-flere-arsverk-i-helsestasjons--og-skolehelsetjenesten/id2508968/>

Regjeringen.no, pressemelding 09.01.2017: Betre psykisk helsehjelp til barn i barnevernet <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/betre-psykisk-helsehjelp-for-barn-i-barnevernet/id2526511/>

Statistisk sentralbyrå: Barnefamiliens inntekter, formue og gjeld 2004-2014 <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/barnefamiliens-inntekter-formue-og-gjeld-2004-2014>

Statistikk fra Utlendingsdirektoratet mottatt på e-post 28.9.2016

Utlendingsdirektoratet (UDI) – årstabeller 2016: <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/tall-og-fakta-2016/arstabeller-2016/>

REFERANSER

FOTO: Dan Carlsson

ANBEFALINGER

KAPITTEL 1 - GENERELLE GJENNOMFØRINGSTILTAK

A. IMPLEMENTERING AV BARNEKONVENSJONEN

Styrking av barns rettigheter i helselovgivningen

Barneombudet anbefaler at parten straks setter i gang et arbeid med å implementere barnekonvensjonens bestemmelser i helselovgivningen, med et særlig fokus på artikkel 3, 6, 12, 23 og 24.

Barnevernloven bør gjøres til rettighetslov

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer barnets rettsstilling ved å gjøre barnevernloven til en rettighetslov.

Forbehold

Barneombudet anbefaler at Norge på nytt vurderer å trekke tilbake sitt forbehold til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 10 nr. 2 bokstav b) og nr. 3, om «plikten til å holde unge som er tiltalt eller dømt for straffbare forhold adskilt fra voksne.»

Ratifisering av 3. tilleggsprotokoll om individuell klagerett

Barneombudet ber Norge vurdere sin holdning til ratifikasjon av tredje tilleggsprotokoll på nytt når ordningen har fungert en periode, og det har bygget seg opp praksis fra komiteen. Barneombudet anbefaler at dette skjer før neste rapportering, og understreker at barnets beste etter artikkel 3 skal være et grunnleggende hensyn i vurderingen.

Barnets rettssikkerhet – manglende prosessuelle rettigheter og klagemuligheter

Barneombudet ber staten sikre at barn har tilgang til effektive klageordninger som er tilgjengelige for barn, har nødvendig kunnskap om å samtale med barn og har formell myndighet til å gi pålegg om endringer. Barneombudet ber om at staten snarest setter i gang en kartlegging av barns klagemuligheter, med sikte på å foreslå konkrete tiltak som styrker barnets mulighet til å få prøvd om deres rettigheter er oppfylt.

Behov for kompetanseutvikling i kommunene

Barneombudet anbefaler at Norge utvider og intensiverer arbeidet med å spre kunnskap og kompetanse om barnekonvensjonen, og hvordan de generelle prinsippene skal praktiseres. Staten bør sørge for at det utvikles opplæringsmoduler for implementering av barnekonvensjonen, og sikre at fylkesmennene satser ytterligere på Sjumilssteget, blant annet gjennom å sikre stabil finansiering.

Kommunalt selvstyre og variasjon i det kommunale tjenestetilbudet

Barneombudet ber staten iverksette egnede tiltak for å redusere kommunale forskjeller i tjenestetilbudet til barn.

Manglende samordning av tjenester

Barneombudet ber Norge forsterke tiltakene for bedre samordning av tjenester.

B. NASJONAL STRATEGI FOR IMPLEMENTERING AV BARNEKONVENSJONEN

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider en nasjonal strategi for implementering av barnekonvensjonen.

C. SPREDNING, OPPLÆRING OG BEVISSTGJØRING OM KONVENSJONENS BESTEMMELSER

Opplæring av yrkesgrupper

Barneombudet gjentar komiteens anbefaling fra 2010 om å videreføre og styrke den systematiske opplæringen av alle yrkesgrupper som arbeider med og for barn, og å gjøre informasjon om barns rettigheter til en del av pensum ved alle relevante læresteder.

Mer effektiv oppfølging av merknadene fra FNs barnekomité

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider en plan for oppfølging av merknadene med en formell struktur på tvers av departementer, som kan sikre effektiv oppfølging av komiteens merknader. Arbeidet må sikre deltakelse fra overvåkingsorganer og sivilt samfunn.

KAPITTEL 3 - GENERELLE PRINSIPPER

A. IKKE-DISKRIMINERING

Etnisk diskriminering

Barneombudet anbefaler at Norge setter i gang forskning om omfang og årsaker til etnisk diskriminering mot barn og unge, og spre kunnskap om å forebygge og stanse etnisk diskriminering, blant annet i skolen.

LHBTI

Barneombudet anbefaler at Norge utarbeider retningslinjer og andre styringssignaler for å sikre at helsepersonell og andre faggrupper, som for eksempel lærere og barnevernsansatte, har kunnskap om det å bryte normer for kjønn og seksualitet.

Aldersdiskriminering

Barneombudet anbefaler at Norge innfører et generelt forbud mot aldersdiskriminering. Videre må parten treffe nødvendige tiltak for å sikre barn tilgang til overvåkingsorganene, gjennom at barn får tilpasset informasjon, at klageorganene er tilgjengelige og barnevennlige, og har kompetanse til å snakke med barn.

B. BARNETS BESTE

Barneombudet understreker betydningen av at hensynet til barnets beste blir vurdert og vektlagt på en forsvarlig måte i alle avgjørelser som angår barn. Norske myndigheter bør ta skritt for at generell kommentar nr. 14 om implementering av prinsippet om barnets beste blir tatt i bruk i langt større grad enn i dag. Norge må særlig sikre

- at forvaltningen på både statlig og kommunalt nivå har kunnskap om innholdet og anvendelsen av prinsippet om barnets beste i enkeltsaker
- at det alltid gjøres grundige utredninger av konsekvenser for barn når det fremmes forslag som berører barn som gruppe

C. RETTEN TIL LIV OG UTVIKLING

Sterkere implementering av prinsippet om rett til utvikling

Barneombudet anbefaler at Norge ser på sin offisielle oversettelse av artikkel 6 på nytt, for å sikre at prinsippet om barns rett til utvikling får den betydning det er ment å ha.

Barneombudet understreker den betydningen barns rett til utvikling har for å sikre barn gode livsvilkår og for å underbygge andre bestemmelser i konvensjonen, slik som retten til god omsorg, rett helse, rett til utdanning, rett til informasjon og deltakelse og retten til beskyttelse mot krenkelser. Norge bør arbeide for en sterkere implementering av dette prinsippet, gjennom å belyse det i utredninger av betydning for barn og gjennom enkeltsaker.

Barn som er født med skader etter at mor har fått legemiddelassistert rusbehandling (LAR)

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge reviderer den nasjonale retningslinjen for gravide i legemiddelassistert rusbehandling, slik at det settes vilkår om at kvinner som får LAR-behandling settes på langtidsvirkende prevensjon. I tillegg må helsemyndighetene sikre at det blir innført vilkår om at medisineren trappes ned og erstattes av tett individuell oppfølging, dersom kvinner med legemiddelassistert rusbehandling blir gravide.

D. RESPEKT FOR BARNETS SYNSPUNKTER

Behov for styrket kompetanse til å sikre barnets synspunkter

Barneombudet anbefaler at Norge viderefører og styrker arbeidet med å sikre at barn blir hørt, for eksempel gjennom å sikre finansiering av gode tiltak, styrke opplæringskapasiteten og bidra til å utarbeide verktøy og opplæringsmoduler som forvaltningen kan bruke på ulike nivåer. Dette arbeidet bør bli en del av den nasjonale strategien for implementering av barnekonvensjonen.

Barns deltakelse i utredninger og høringer

Barneombudet anbefaler Norge å endre utredningsinstruksen, slik at forvaltningsorganenes plikt til å innhente barn og unges synspunkter kommer klart frem. Det bør gis retningslinjer for bruk av klarspråk, og hvordan det kan legges til rette for å innhente synspunkter fra barn og unge.

Deltakelse i kommunale prosesser

Barneombudet anbefaler at Norge lovfester kommunale og fylkeskommunale medvirkningsorgan for barn og unge. Videre anbefales parten å utarbeide gode retningslinjer for barn og unges deltakelse i kommunale beslutningsprosesser.

Stemmerett

Barneombudet anbefaler at Norge innfører stemmerett for 16-åringene ved kommune- og fylkestingsvalg.

Barns rett til å bli hørt på skolen

Barneombudet anbefaler Norge å styrke arbeidet med elevdeltakelse gjennom å

- utarbeide retningslinjer for arbeidet med elevråd, og hvordan andre deler av demokratiarbeidet i skolen skal foregå
- styrke elevenes rett til medvirkning til egen læring gjennom presiseringer i lovverket og opplæring av ansatte i skolen
- sikre at elevenes opplevelser tas på alvor gjennom nødvendig oppfølging av resultater fra elevundersøkelsen, tilsyn og annen tilgjengelig informasjon.

Barns rett til å bli hørt ved samlivsbrudd

Barneombudet anbefaler Norge å sikre at barn får rettigheter som egne brukere av familievernkontorene, at barn får krav på egen time i forbindelse med mekling, og at barn får rett til veiledning fra familievernkontoret når de opplever at den avtalen foreldrene har blitt enige om, ikke fungerer for dem.

Barns rett til å bli hørt i barnevernet

Barneombudet ber Norge vurdere nødvendige tiltak for å sikre barnets rett til å bli hørt i alt barnevernet foretar seg, for eksempel ved undersøkelser av barnets situasjon, vurderinger av hvor barnet skal bo, valg av fosterhjem og i forbindelse med flyttinger.

Barns rett til å bli hørt i helsespørsmål

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge gjennomfører de foreslåtte endringene i helselovgivningen slik at det fremgår klart at også yngre barn skal høres i helsespørsmål. Norge bør følge opp med opplæringstiltak blant helsepersonell.

Omskjæring av gutter

Barneombudet anbefaler at Norge vurderer å innføre en aldersgrense for rituell omskjæring av gutter på 16 år, for å sikre at gutten er gammel nok til å ta dette valget selv. Vi anbefaler videre at norske myndigheter setter i gang en utredning av omskjæring av guttebarn, sett i lys av barnekonvensjonens bestemmelser om rett til identitet, personlig integritet og rett til selvbestemmelse.

Barns rett til å bli hørt i utlendingsaker

Barneombudet ber staten sørge for at barn som ønsker det, får anledning til å uttale seg før utlendingsforvaltningen tar avgjørelser i saker som angår dem.

Barns rett til å bli hørt i saker om endring av juridisk kjønn

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter utreder hvordan man kan sikre at barn under 16 år kan søke om endring av juridisk kjønn, dersom foreldrene ikke samtykker.

KAPITTEL 4 - SIVILE RETTIGHETER OG FRIHETER**A. IDENTITET**

Barneombudet ber staten treffe nødvendige tiltak for at eventuell hormonbehandling og operasjoner ikke gjennomføres før barnet er gammelt nok til å kunne avgjøre selv hvordan kroppen skal utvikle seg, og gi informert samtykke.

B. YTRINGSFRIHET OG TILGANG TIL INFORMASJON***Kunnskap om nettbruk***

Barneombudet anbefaler at staten, i tråd med anbefalingene fra komiteens diskusjon om digitale medier, anerkjenner at det er et offentlig ansvar å sikre at både barn og voksne har en god veiledningstjeneste for barn og unges bruk av internett, og at myndighetene må sørge for at informasjon er lett tilgjengelig og tilpasset ulike målgrupper.

D. TANKE-, SAMVITTIGHETS- OG RELIGIONSFRIHET

Statens plikt til å sikre barns rettigheter i isolerte trossamfunn

Barneombudet anbefaler sterkt at staten gjennomgår regelverket for statsstøtte til trossamfunn, og stiller skjerpede krav til ivaretagelse av barns rettigheter; særlig rett til informasjon og ytringsfrihet, og retten til beskyttelse mot vold og overgrep. Staten må også sikre at det føres kontroll med at kravene etterleves, og at barn blir hørt i dette arbeidet.

Statens plikt til å føre kontroll med barns rettigheter på friskoler

Barneombudet ber staten føre systematisk tilsyn med religiøse friskoler for å sikre at innholdet i opplæringen er i tråd med nasjonale læreplaner, og at skolen ivaretar barns rettigheter.

KAPITTEL 5 - VOLD MOT BARN

A OG C. BESKYTTE BARN MOT VOLD OG OVERGREP

Forebyggende arbeid mot vold og overgrep

Barneombudet anbefaler at staten sikrer at

- det forebyggende arbeidet mot vold og overgrep mot barn styrkes, og tildeles ressurser og oppmerksomhet på linje med folkehelsesatsing mot tobakk og rusmidler, og for ernæring og fysisk aktivitet
- hjemmebesøk fra helsetjenesten før barnet fyller tre måneder gjøres obligatorisk
- alle barn har tilstrekkelig kunnskap om vold og overgrep. Opplæring om kropp og barns rett til beskyttelse mot alle typer krenkelser må gjøres obligatorisk for alle barn fra barnehage til og med videregående skole

Rutiner og opplæring av alle som jobber med barn

Barneombudet anbefaler staten å sikre at

- kommunene utarbeider konkrete handlingsplaner som sikrer ansatte nødvendige rutiner og avklarte ansvars- og samarbeidsforhold mellom ulike etater
- alle som arbeider med barn har god kompetanse om barn som er utsatt for vold og overgrep, gjennom å fastsette klare kunnskapskrav på ulike fagutdanninger og kursing

Barnevernets arbeid mot vold og overgrep

Barneombudet anbefaler staten å endre barnevernloven, slik at barnevernet pålegges å åpne undersøkelse i alle saker som handler om vold eller overgrep.

Barn i trusselsituasjoner

Barneombudet ber innstendig om at staten straks iverksetter en hurtigutredning for å få fortløp i bruken av omvendt voldsalarm, og iverksetter de endringene som er nødvendige. I tillegg oppfordrer Barneombudet sterkt til at staten setter i gang prosjekter for å sikre kunnskap om situasjonen for barn som har vært utsatt for ekstreme trusselsituasjoner, og/eller har levd på sperret adresse. Prosjektene må sikre at man innhenter erfaring fra barna selv.

Samiske barn kan være særlig utsatt for vold og overgrep

Barneombudet anbefaler Norge å kartlegge årsaker til at samiske jenter har større risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep, og sett i gang tiltak for å forebygge vold og overgrep mot samiske jenter.

D. RETTEN TIL IKKE Å BLI UTSATT FOR TORTUR

Barneombudet anbefaler at staten

- setter i gang forskning for å sikre mer kunnskap om tvang mot barn
- setter i verk tiltak for å forebygge bruk av tvang, for eksempel å utarbeide en håndbok for de som jobber i institusjon samt kursing og veiledning
- jobber med utvikling av kontrollsystemene for at de skal bli mer barnevennlige.

E. OPPFØLGING OG REHABILITERING AV BARN UTSATT FOR VOLD OG OVERGREP

Styrking av det medisinske tilbudet til barn som er utsatt for vold eller overgrep

Barneombudet anbefaler at staten

- sikrer at barn får et tilbud om akutt helsehjelp ved mistanke om vold eller seksuelle overgrep som er likeverdig med tilbudet til voksne
- klart definerer at medisinsk undersøkelse er del av retten til nødvendig helsehjelp for barn ved mistanke om vold eller overgrep

Oppfølgingstilbudet til barn utsatt for vold og overgrep

Tilsvarende anbefalinger som gitt under kapittel 7 bokstav D om helse.

F. ALARMTELEFONEN FOR BARN OG UNGE

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge sikrer en evaluering av Alarmtelefonen for barn og unge, 116 111, blant annet med sikte på å gjøre telefonen døgnåpen og tilpasse tjenesten ytterligere til barn og unges behov. Barn og unge må involveres i evalueringen.

KAPITTEL 6 - FAMILIE OG ALTERNATIV OMSORG

A. ATSKILLELSE FRA FORELDRENE

Utvising

Barneombudet anbefaler at Norge treffer nødvendige tiltak for å sikre at beslutninger om å atskille barn fra sine foreldre er i tråd med barnekonvensjonens artikkel 9, jf. artikkel 3, 10 og 12 ved å sikre at

- utlendingsmyndighetene gjør individuelle vurderinger av barnets situasjon, herunder konsekvenser vedtaket har for barnet
- barnets synspunkter innhentes, dokumenteres og tillegges behørig vekt i saksbehandlingen
- det føres statistikk over hvor mange barn som hvert år blir atskilt fra en av foreldrene sine ved at det fattes vedtak om utvisning
- barn som er direkte berørt får (delvis) partsrettigheter i utvisningssaker mot foreldrene
- muligheten for å utvise personer som har barn i Norge i ti år fjernes

B. FAMILIEGJENFORENING

Barneombudet anbefaler at staten foretar en helhetlig gjennomgang av om dagens regelverk ivaretar barns rett til å få behandlet søknader om familiegjenforening på en positiv, human og rask måte.

C. BARN FRATATT SITT FAMILIEMILJØ

Ressurser og kompetanse i barneverntjenesten

Barneombudet anbefaler Norge å

- foreta betydelige grep for å sikre at barnevernet kan utføre de oppgaver tjenesten er pålagt etter loven og at tjenesten kan drives forsvarlig
- lovfeste krav til fagkompetanse i kommunens barneverntjeneste
- utrede om den planlagte reformen av barnevernet vil være til barnets beste

Plassering og kontakt med søsken

Barneombudet anbefaler norske myndigheter å

- endre barnevernloven, slik at barn får rett til kontakt med søsken og andre nærstående med mindre dette ikke er til barnets beste
- iverksette tiltak for å rekruttere fosterhjem som kan ta imot søsken, og vurdere å øke støtten til slike fosterfamilier

Høyt antall akutt plasseringer

Barneombudet anbefaler staten å iverksette tiltak for å forebygge akutt plasseringer.

Oppfølging av barn i fosterhjem

Barneombudet anbefaler staten å sikre at kommunene gjennomfører sine lovpålagte oppgaver, og innføre sanksjoner for kommuner som ikke følger lovens krav om oppfølging av barn i fosterhjem.

D. BARN MED FORELDRE I FENGSEL

Barneombudet anbefaler at staten utvikler en ordning med reisestøtte for barn med foreldre i fengsel. Parten må også gjennomgå reglene for telefonbruk mellom fengslede og deres barn.

KAPITTEL 7 - FUNKSJONSNEDESETTELSE, HELSE OG VELFERD

A. BARN MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE

Mangler i de kommunale tjenestene til barn med nedsatt funksjonsevne

Barneombudet anbefaler Norge å vurdere hvordan regelverket om individuell plan og koordinator kan endres, for eksempel ved å innføre krav til enkeltvedtak som vil sikre brukeren klagerett, og utarbeidelse av forskrift som legger klare føringer for koordinatorens rolle.

Manglende tilgjengeliggjøring av skoler for barn med funksjonsnedsettelser

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer at eksisterende skolebygg blir tilgjengelig for alle barn ved å

- innføre en forskrift med tidsfrister for universell utforming av eksisterende bygninger etter plan og bygningsloven, der skolebygg prioriteres
- utarbeide en opptrappingsplan for universell utforming av skolebygg, og sikre tilstrekkelige og faste årlige bevilgninger til at planene blir gjennomført innen tidsfristene

B. HELSE OG HELSETJENESTER

Helsestasjonen for små barn og skolehelsetjenesten

Barneombudet er bekymret for manglende kapasitet i de grunnleggende helsetjenestene for barn i kommunene og ber innstendig om at staten

- sikrer at det føres strengere kontroll med kommunenes styring av tjenestene, og at det får konsekvenser for kommunene når grove mangler blir avdekket
- setter i gang arbeid med å fastsette en rettslig bindende norm for hvor mange ansatte det skal være pr barn i helsestasjon 0-5 år og i skolehelsetjenesten
- sikrer at det øremerkes midler til helsestasjon 0-5 år og til skolehelsetjenesten

Barn på nyfødtintensivavdelinger på sykehus

Barneombudet anbefaler sterkt at staten utarbeider en plan for utbedring av sykehusenes intensivavdelinger for nyfødte. Planen må vise når og hvordan avdelingene skal endres slik at de nyfødte kan være sammen med foreldrene sine og barnas grunnleggende rett til helse og utvikling blir ivaretatt.

Ungdom på sykehus og i helsetjenestene

Barneombudet anbefaler at staten igangsetter arbeid med å utforme retningslinjer for hvordan ulike helsetjenester kan involvere og tilrettelegge for ungdom.

C. TILTAK FOR Å MØTE DE MEST UTBREDTE HELSEUTFORDRINGENE FOR BARN OG UNGE

Psykisk helse

Barneombudet anbefaler sterkt at staten igangsetter en bred gjennomgang og evaluering av det psykiske helsetilbudet til barn og unge både på kommunalt og statlig nivå. Evalueringen må inneholde erfaringer fra barn og unge selv.

Barn med psykiske lidelser på barneverninstitusjoner

Barneombudet anbefaler sterkt at Norge

- etablerer felles institusjoner for barn som trenger hjelp både fra barnevern og psykisk helsevern
- gjennomfører reformen for å sikre samordning mellom barnevern og psykisk helsevern og rusomsorgen
- gjennomfører tiltak for å styrke det psykiske helsetilbudet til barn i barnevernet

D. SOSIAL TRYGGHET OG OMSORGSTJENESTER

Barn som pårørende

Barneombudet anbefaler at staten iverksetter tiltak for å sikre at helsetjenestene følger loven, slik at barn som pårørende blir identifisert, får informasjon og blir fulgt opp. I tillegg må ansvaret for å følge opp barn som pårørende også tas inn i helse- og omsorgstjenesteloven.

E. TILSTREKKELIG LEVESTANDARD - BARN SOM LEVER I FATTIGDOM

Barnefattigdom

Barneombudet anbefaler Norge å

- styrke universelle stønadsordninger rettet mot barn, slik som barnetrygden
- treffe tiltak for å sikre at NAV kartlegger og vurderer barnas behov, slik at hensynet til barnets beste er ivaretatt når foreldrene søker økonomisk sosialhjelp
- innføre tiltak som gjør at alle barn i lavinntektsfamilier får tilbud om gratis plass i barnehage og i skolefritidsordning

Barn i kommunale boliger

Barneombudet anbefaler at Norge intensiverer arbeidet for å sikre trygge og barnevennlige kommunale boliger.

KAPITTEL 8 - UTDANNING, FRITID OG KULTURELLE AKTIVITETER

A. RETT TIL UTDANNING

Bruk av tvang og makt i skolen

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter

- kartlegger bruk av tvang mot barn i skolen
- sikrer bedre etterlevelse av opplæringslovens forbud mot fysisk avstraffelse og krenkende behandling, for eksempel ved å utarbeide en håndbok om alternative pedagogiske virkemidler til bruk av tvang
- vurderer om det er behov for å regulere bruk av tvang i skolen ytterligere, for å sikre at tvang kun benyttes der det anses helt nødvendig, og er begrunnet i hensynet til barnets beste. Tvang skal aldri kunne benyttes av ansatte uten særlig kompetanse

Retten til barnehage og videregående opplæring for alle barn

Barneombudet anbefaler staten å endre regelverket på opplæringsfeltet slik at alle barn får rett til videregående opplæring og barnehage, uavhengig av oppholdsstatus og bosetting.

Frafall blant rom-barn

Barneombudet anbefaler staten å iverksette tiltak for å bygge tillit mellom skoler og familier og hjelpe barn med skolearbeidet, gjerne etter modell av romlos-arbeidet i Oslo.

B. UTDANNINGENS FORMÅL OG KVALITET I OPPLÆRINGEN

Elever med behov for spesialundervisning

Barneombudet anbefaler at staten setter i verk tiltak for å sikre at barn med behov for spesialundervisning får opplæring som er egnet til å nå sitt fulle potensiale gjennom å

- sette i gang forskning for å skaffe kunnskap om hvordan flere elever med behov for spesialundervisning får bedre kvalitet og utbytte av opplæringen
- sikre at elever med behov for spesialundervisning får undervisning av personale med tilstrekkelig kompetanse
- gjøre spesialpedagogiske emner til en obligatorisk del av lærerutdanningen
- innføre et tilgjengelig og effektivt klagesystem som kan iverksette sanksjoner i saker der elever med spesielle behov ikke får oppfylt sine rettigheter
- styrke den pedagogisk- psykologiske tjenesten og utarbeide nasjonale standarder for planlegging, gjennomføring og evaluering av spesialundervisningen

Mobbing og krenkelser i skolen

Barneombudet anbefaler Norge å styrke innsatsen for å bekjempe mobbing i skolen ytterligere, blant annet gjennom å

- sikre en effektiv og tilgjengelig klageordning i mobbesaker, og at barn blir hørt i klagebehandlingen
- sette i gang forskning om mobbing og krenkelser mot barn i særlig sårbare grupper, og styrke målrettet forebyggende arbeid inn mot disse gruppene

- styrke det forebyggende arbeidet mot mobbing, og iverksette tiltak for å bedre kunnskapen om mobbing både blant elever, foreldre og lærere
- sikre at barn som opplever mobbing får nødvendig oppfølging, og at det settes i verk tiltak, slik at de kan ta igjen læring som er tapt på grunn av mobbingen

C. MINORITETER OG URFOLKS KULTURELLE RETTIGHETER

Barneombudet anbefaler at staten

- intensiverer arbeidet med tilskudd til samiske barnehager og tydeliggjør kommunenes ansvar for å legge til rette for at samiske barn kan lære sitt språk
- intensiverer arbeidet for å sikre retten til opplæring i skolen i og på samisk gjennom god informasjon om den retten barna har, stabil og god finansiering av fjernundervisning og utvikling av gode læremidler til dette formålet

D. UTDANNING OM MENNESKERETTIGHETER

Barneombudet anbefaler Norge å sikre at kunnskap om barnekonvensjonen i større grad implementeres i læreplanene, både den generelle læreplanen og faglæreplanene. Læreplanene bør klargjøre at barn må lære om barnekonvensjonens betydning både internasjonalt og for barn i Norge.

KAPITTEL 9 - SPESIELLE BESKYTTELSESTILTAK

A. BARN PÅ FLUKT OG ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Levestandard i asylmottak

Barneombudet anbefaler at norske myndigheter arbeider systematisk for at barn bor kortest mulig tid i asylmottak. Staten bør innføre standarder for opphold i asylmottak som sikrer barn som bor der en forsvarlig levestandard som gir dem mulighet til inkludering og deltakelse.

Ivaretagelse av enslige mindreårige asylsøkere

Barneombudet anbefaler Norge å iverksette tiltak for å bedre ivaretagelse av enslige mindreårige asylsøkere, herunder å

- fatte klare vedtak om omsorgsansvar for alle enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet, og sikre dem et forsvarlig bo- og omsorgstilbud etter de samme standardene for som for andre barn uten omsorgspersoner
- forebygge at enslige mindreårige forsvinner fra asylmottak, og iverksette nødvendige tiltak for å oppspore barn som forsvinner
- sikre at det gjøres individuelle vurderinger av den enkeltes behov for oppfølging, særlig når det gjelder psykisk helse og utdanning, og at et lavterskel psykisk helsetilbud med kompetanse på enslige mindreåriges behov er tilgjengelig
- endre utlendingsforskriften, slik at det ikke lenger blir mulig å gi midlertidige tillatelser til enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år

B. MINORITETSBARN OG BARN SOM TILHØRER URFOLKSGRUPPER

Barneombudet anbefaler at Norge sikrer at barn og unge fra ulike minoritetsgrupper får delta i arbeidet med å bedre tillit og samarbeid mellom barnevern og minoritetsgrupper.

C. MENNESKEHANDEL

Barneombudet anbefaler Norge å

- sikre at det finnes effektive og kompetente enheter innenfor barnevern og politi som kan beskytte barn som er antatte ofre for menneskehandel og annen utnyttelse
- sette i gang kompetanseheving om menneskehandel i alle relevante etater, herunder mottaksapparatet, utlendingsmyndighetene, barnevernet og politiet, slik at mulige mindreårige ofre kan bli fanget opp og få beskyttelse så tidlig som mulig
- sikre at det utarbeides rutiner for så tidlig som mulig å kartlegge alle enslige mindreårige asylsøkere, med tanke på å avdekke menneskehandel og annen utnyttelse
- følge opp evalueringen av tvangsplassering av mindreårige antatte ofre for menneskehandel etter barnevernloven § 4-29, og iverksette nødvendige tiltak for å gi god omsorg til ungdommer plassert etter denne bestemmelsen

D. BARN I FENGSEL

Politiarrest

Barneombudet anbefaler at staten

- i tilfeller der det er absolutt nødvendig å pågripe et barn, pålegger politiet å sikre at forholdene i arresten legges til rette, slik at det blir minst mulig skadelig for barnet.
- innfører strengere retningslinjer og innrapporteringer for politiets bruk av politi arrest overfor mindreårige, slik at lovverket følges opp på en bedre måte

Isolasjon i varetekt og under soning

Barneombudet viser til FNs barnekomité's generelle kommentar nr. 10 avsnitt 89, og henstiller om at Norge snarest

- iverksetter forbudet mot bruk av isolasjon som disiplinærtiltak overfor mindreårige
- sikrer at bestemmelsen som skal begrense adgangen til å utelukke mindreårige fra fellesskapet som forebyggende tiltak til maksimalt syv dager trer i kraft, og at norske myndigheter vurderer å begrense denne muligheten ytterligere

Fengsling av barn ved tvangsretur

Barneombudet ber Norge å forby fengsling av barn i forbindelse med utlendingskontroll. Som et minimum må norske myndigheter innføre klare regler om pågripelse og fengsling av barn i utlendingssaker, og klare regler for tvangsbruk når barn er frihetsberøvet på Trandum. Blant annet må det lovfestes en absolutt maksid for frihetsberøvelse av barn. Alternativer til fengsling av barnefamilier må utredes og tas i bruk. Barnefamilier må pågripes på en skånsom måte. Fengsling må kun brukes for kortest mulig tid, som en aller siste utvei, på steder som er egnet for barn

